

4
2012
(122)

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Miejska Biblioteka Publiczna
w Białej Podlaskiej
DZIAŁ WIEDZY O REGIONIE
ul. Wacławowska 122
21-500 Biała Podlaska
tel. 83 341 64 52
regionalia@mbp.org.pl

Cena 6,00 zł
(VAT=5%)

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 4 (122) – Липень – Серпень 2012
Numer 4 (122) – Lipiec – Sierpień 2012

www.nadbuhom.pl

Ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski
Тел./Tel. 85-730-89-29

E-mail: nadbuhom@nadbuhom.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра адміністрації і цифризації Республіки Польща.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилук (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Косцевич, Людмила Лабович, Кароліна Матейчук. Співпрацівники редакції: Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леонадія Саввич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Олена Чабан.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji Rzeczypospolitej Polskiej.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościwicz, Ludmiła Łabowicz, Karolina Matejczuk. Współpracownicy redakcji: Helena Czaban, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk, Ihor Weremijuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Річна передплата за 2012 рік на території Польщі коштує 50,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Roczna prenumerata na cały rok 2012 kosztuje: prenumerata krajowa – 50.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 8.50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok – równowartość 35 USD (pocztą zwykłą) lub 50 USD (pocztą lotniczą). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: ATIKE., Parcewo 37, 17-106 Orla
tel. 694 143 732, druk-par@wp.pl. **Nakład:** 1600 egz.

Зміст * Spis treści

- Л. Лабович, У Більську діти змагалися
за красу українського слова 2
- І. Бакунович, «Ніч культури» у Люблині 4
- Л. Łabowicz, «Granice nasze wskaże
pieśń...». Konkurs Piosenki Ukraińskiej
«Z podlaskiego źródła» 5
- К. Kościwicz, «Stare»
– ale z nowym wigorem! 14
- Ю. Гаврилук, Перемишль
у національних досвітах 16
- І. Бакунович, «За честь,
за славу, за народ...» 20
- S. Sawczuk, Stefan Chałampowicz
– zapomniany fotograf z podlaskich Rogacz ... 21
- Л. Лабович, Підляські прізвиська
(на прикладі вживаних
у селах гміни Чижі) 24
- Ю. Гаврилук, Никифорове повертання
в український обрій 27
- М. Тараненко, Сідлецький період
творчої біографії Івана Нечуя-Левицького .. 30
- О. Ільїн, Західне Полісся в Українській
Державі гетьмана Скоропадського.
Історія в документах 36
- Петрова Параска, Перша Ватра
без лемківського Нестора 40
- І. Киризиук, Вірші 42
- Ю. Гаврилук, Прощання з Руссю 43
- Л. Лабович, З хроніки подій на Підляшші ... 45

НАША ОБКЛАДИНКА

Колись люди бігли за новинками. Зараз цікаве передусім те, що старе, на чому видно слід часу. Але й на Підляшші його трудно знайти. У минуле відійшли вже криті солом'яною стріхою та білені хати, як і вітряні млини. Але, завдяки сентиментові до свого та колишнього, деякі з них були врятовані й можна їх оглядати у приватних і громадських мініскансенах – у селах Буди (с. I) та Біловежа (с. II). Кращою є доля сакральних пам'яток, які, народжені з-під топора теслі десь перед століттям, понині красуються попід небесами – чи то на окраїні Нового Березова (с. III), чи то при гостинці із Городників до Локниці (с. IV). Фото Ю. Гаврилюка

У Більську діти змагалися за красу українського слова

Одним із циклічних заходів Союзу українців Підляшшя для дітей і молоді з пунктів навчання української мови є Воєводський декламаторський конкурс «Українське слово». Цього року він пройшов 16 травня у Більському будинку культури з участю дітей з Більська, Черемхи і Білостока.

Конкурс є постійною точкою в праці пунктів навчання української мови – кожного року весною вчителі, або самі учні чи їхні батьки, підбирають українські вірші, згодом проходять у школах внутрішні елімінації та, врешті, найкращі читці рідної поезії зустрічаються в Більську, щоб порівнятися з іншими. Хоч формула конкурсу з року на рік не міняється, охочих показати свої мовні та акторські таланти не бракує. Так було і цього разу – в «Українському слові» взяло участь понад 60 дітей і молоді, починаючи від дошкільнят із Садочка № 9 «Лісова поляна» в Більську, через учнів початкових шкіл у Більську, Білостоці та Черемсі, аж по більських і черемуських гімназистів. На жаль, не дотерли малятка з православного Садочка ім. свв. Кирила і Методія в Більську.

Цього року в конкурсі взяла участь велика кількість наймолодших дітей. Як сказала Єлизавета Томчук, вчителька української мови в початкових класах Комплексу шкіл ім. А. Міцкевича в Більську, здивували передусім учні

першого класу, з-посеред яких аж кільканадцятьоро добре вивчило напам'ять українські твори та взяло участь у конкурсі.

На думку Юрія Ковальчука з Рівного, члена журі, діти читають по-різному, хоч найчастіше вони добре володіють українською мовою та гарно декламують вірші. Видно в тому не лише працю самих дітей, але передусім їхніх вчителів, нерідко також батьків, для яких це нагода попрацювати з дитиною над українським текстом вдома.

Попри добрі декламації, рідко вдається знайти справжню перлину – учня, який крім доброго володіння рідною

мовою, має справжній акторський талант. Якраз тим разом це вдалося – «героєм» конкурсу став Артур Кульгавчук, учень шостого класу Початкової школи в Черемсі, який за інтерпретацію вірша «Муха-цокотуха» отримав гран-прі. Як сказала Ірина Вищенко, віце-директор та вчителька української мови в Комплексі шкіл у Черемсі, молодий декламатор, щоб узяти участь у конкурсі, спеціально відмовився від участі в шкільній екскурсії.

Довжелезний твір (понад 120 рядків!) у виконанні Артура не занудив глядацьку аудиторію, а навпаки – викликав велике зацікавлення. Молодий читець

Артур Кульгавчук отримав гран-прі за інтерпретацію вірша «Муха-цокотуха»

Анжеліка Никитюк – не мала конкуренції серед гімназистів (1 місце гімназія)

*Наталія Никитюк – лауреатка
I місця у категорії «садочок»*

*Юлія Єрмаловська – лауреатка
I місця у категорії «класи I-III
початкової школи»*

*Сара Андріюк – сподобалася її
інтерпретація вірша «Іжак та
лис» (I місце «класи IV-VI»)*

удало, дуже емоційно передав зміст твору: ось, муха-цокотуха справляє іменини, а тут звідкись виповзає павук та хапає бідну іменинницю. І хоч вона всіх раніше пригощала, ніхто в біді не квапиться їй допомогти. Решті-решт на рятунок спішить комар, за якого муха так і виходить заміж.

Слухати читання Артура було справді цікаво, аж хотілося знати – ну і що буде далі? Це без сумніву найцікавіший виступ на конкурсі протягом останніх років.

Узагалі помічається більше різноманіття, коли йдеться про підбір конкурсних текстів. Щораз менше віршів повторюється, зате вчителі, самі учасники або їхні батьки починають шукати чогось нового – твору, якого досі не було. Добре, коли винайдуть вірш цікавий і дотепний. Це підвищує шанси на успіх, тобто краще місце.

Як зауважує Кароліна Хмур, вчителька української мови в Громадській початковій школі ім. свв. Кирила і Методія в Білостоці, зараз є більш можливостей, коли йдеться про підбір текстів, тому що є Інтернет. Вона кожного року ним користується, готуючи дітей до конкурсу.

Справжнім джерелом української поезії є також підляський фольклор. Слід відмітити, що чи не вперше з ук-

раїнською дитячою поезією, яка записана Анною Артем'юк та видана в книжці «Котилася торба з високого горба», виступили на конкурсі дівчатка з Садочка № 9 у Більську.

Цього року цілком «свіжих» віршів не бракувало. І хоч доводиться від кільканадцяти років майже кожного року побувати на «Українському слові», весь час можна почути нові твори, от напр. з дуже цікавим і смішним віршем «Справжній мамонт» показалася Наталія Хмур, лауреатка III місця із четвертого класу початкової школи.

Оскільки більшість учасників конкурсу це наймолодші, переважає дитяча поезія. Вона насправді нелегка для інтерпретації – там багато важких для вимови звуків, з якими навряд, чи справилися б так гарно, як діти, українські філологи, журналісти, діячі. До речі, цікаво було б провести конкурс української поезії для дорослих...

Гімназисти зосереджуються в основному на класиці. Тарас Шевченко, Леся Українка, Степан Руданський – це улюблені автори молоді. Щораз рідше звучить поезія підляських авторів. А шкода.

Журі оцінювало дітей, беручи до уваги рівень володіння українською мовою, спосіб інтерпретації та передавання емоцій, а також поведінку на сцені,

самовпевненість. З кожної школи знайшовся хтось серед нагороджених, хоч, звичайно, найбільше переможців мав Комплекс шкіл ім. А. Міцкевича в Більську. Як стверджує Агнешка Гіза, вчителька української мови в старших класах більської школи, зразу видно на уроках, котра дитина бере участь у декламаторських конкурсах – вона має кращий наголос, знає більше слів.

«Українське слово» проходило у сезоні, який насичений українськими культурними подіями. Тому багато дітей і молоді брали участь не лише в «Українському слові», але також у Конкурсі української пісні «З підляської криниці» в Більську, «Підляській ноті» – пісенному конкурсі при нагоді «Днів Більська», Фестивалі дитячої пісні національних меншин Підляшшя в Білостоці. Вивчення як пісень, так і віршів, це нагода використати в практиці знання української мови та перевірка на ширшому фоні.

Воеводський декламаторський конкурс «Українське слово 2012» провів Союз українців Підляшшя при фінансовій підтримці Міністерства адміністрації та цифризації РП.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Zadanie „Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską: Spotkanie z Kolędą i Szczedriwką – Konkurs Piosenki Ukraińskiej «Z Podlaśkoji Krynyci» – Konkurs Recytatorski «Ukraińskie Słowo»” realizowane jest przez Związek Ukraińców Podlasia dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji RP.

«Українська бесіда» – захід, який зродився з натуральної потреби життя

«Ніч культури» в Люблині

Найважливіше культурне дійство Люблина відбулось уночі з 2 на 3 червня. Ця ніч у житті міста – неповторна маніфестація його культури та мистецтва. «Ніч культури» – бо так зветься цей захід, – суспільно новаторський проект, який дає можливість презентації перед кількадесятитисячною публікою усім культурним установам, об'єднанням, фондам, мистцям, так професіоналам як і аматорам.

Люблин від багатьох років є місцем діалогу поміж Сходом та Заходом Європи, своєрідним простором проникання східноєвропейської та західноєвропейської культур. Зокрема міцні зв'язки єднають Люблин саме з Україною, з якою динамічно розвивається економічна, самоврядна та університетська співпраці. Люблинсько-українська «Ніч культури» послідовно реалізує східну місію цього міста, яке функціонує на мапі Європи як Центр Східних Компетенцій.

– Цьогорічна «Ніч культури» відбувається під заголовком «Люблин –

Брама Сходу» – зазначають організатори так потужної імпрези. – *Отже, до співпраці запрошено також мистців з України. Почерез це хочемо показати Польщі та Європі багату та чарівну культуру Люблина та наших сусідів, а також користі, які виникають з міжнародної артистичної співпраці. Опрацьовуючи програму, ми звернули увагу зокрема на спільні проекти, які представляють сучасне мистецтво, хоча в програмі не забракло місця для культурної спадщини та традиційної культури двох держав.*

Чи не найбільшою виявилась Сцена Діалогу на площі в самому центрі Старого Міста. Там-бо виступили м.ін. такі виконавці, як «Атмосфера», «Перкалаба», польсько-український проект «Гармонія» чи «Voo Voo&Гайдамаки» та «Дагадана». Інших прорухувати годі. Слід лише додати, що на сцені біля кафе «У фотографа» виступив колектив «Родина» з Дуб'яжина, а всередині – новостворений «Позитив» з Більська.

У рамках «Ночі культури», як щоріку, відбулась також «Українська бесіда», зорганізована при співпраці з Українським Товариством у Люблині. Перед концертом, на якому представились вищезгадані колективи з Підляшшя та люблинсько-більський колектив «Хвиля», учні Української недільної школи отримали свідоцтва закінчення шкільного року. На святі української культури присутні були представники православного духовенства з владикою Авелем на чолі, представники люблинського воєводи, президента міста та маршалка Люблинського воєводства, Генеральний Консул України в Люблині та чисельна українська громада міста Люблина.

– Цей захід виник сам з себе. Так склалося, що він сам з'явився у нашому житті – говорить д-р Григорій Купріянович, голова Українського Товариства у Люблині. – Це засвідчує про те, що він виникає з натуральної потреби нашого життя – життя православних українців цього міста. І не випадково організатором цього заходу є Українське Товариство, громадська організація, яка об'єднує православних українців, що живуть у Люблині, і православна парафія св. Петра Могили, яка в духовному сенсі об'єднує цю громаду, а також Братство православної молоді в Люблині. Поседнання збереження церковної традиції, православної віри та національної традиції, української культури та мови є ниточкою, яка проникає наше життя. Кожен, хто хоче зберегти свою традицію, свою віру, може це зробити. Це лише наше рішення. Цей захід є саме свідченням цього, що можемо це робити, і водночас я б хотів, щоб він був для нас закликом для цього, щоб нас було більше. Пам'ятаю, коли перша «Українська бесіда» відбулася у 2006 році, на цій сцені було кількоро дітей. Сьогодні на тій сцені бачимо вже кільканадцять дітей. Це показує, що міняється на краще. Це показує, що нас стає більше – більше стає людей, які хочуть і мають відвагу зберігати свою традицію.

Іван БАКУНОВИЧ
Фото автора статті

Ансамбль молодих українців Підляшшя «ДЖЕРЕЛО»

«Granice nasze wskaże pieśń...»

Konkurs Piosenki Ukraińskiej

«Z podlaskiego źródła»

71 wykonawców piosenek ukraińskich wystąpiło 13 maja w Bielskim Domu Kultury na VIII Konkursie Piosenki Ukraińskiej „Z podlaskiego źródła”. To największa jak dotąd liczba uczestników imprezy organizowanej rokrocznie wiosną przez Związek Ukraińców Podlasia. Ponad 9 godzin trwały przesłuchania konkursowe, a na scenie wystąpili reprezentanci niemal wszystkich ukraińskojęzycznych gmin Podlasia między Bugiem i Narwią. Przyjechali też wykonawcy z Białegostoku i białoruskojęzycznego Gródka. Najlepsi wystąpili na koncercie galowym 20 maja w Amfiteatrze Miejskim w Bielsku Podlaskim.

Od Narwi po Bug

Kiedy siedem lat temu odbywał się pierwszy konkurs piosenki ukraińskiej, od razu było wiadomo, że będzie to udana inicjatywa, która przyciągnie nie tylko stałych bywalców koncertów i festiwali ukraińskich, ale też wykonawców dotychczas nie występujących na imprezach ukraińskich. Potwierdzeniem tego przekonania była duża popularność repertuaru ukraińskiego w regionie oraz jego stała obecność na wielu koncertach, festiwalach. Już pierwszy konkurs „Z podlaskiego źródła” pokazał, że są wykonawcy zainteresowani śpiewaniem po ukraińsku.

Od 2005 r. chętnych przybywało, aby w bieżącym roku osiągnąć rekordową liczbę – jak nigdy dotąd wystąpiło ponad 70 wykonawców: solistów, duetów, trio i zespołów.

W konkursie biorą udział przede wszystkim śpiewacy z ukraińskojęzycznego terytorium Podlasia między Bugiem i Narwią. W tym roku niemal każda gmina, w której mieszkańcy, nawet jeśli są to tylko przedstawiciele najstarszego pokolenia, rozmawiają gwarami ukraińskimi, miała swoją reprezentację. Zabrakło jedynie wykonawców z położonej w powie-

cie białostockim gminy Zabłudów, w której znajduje się kilka wsi ukraińskojęzycznych, z gminy Milejczyce w powiecie siemiatyckim, gdzie nie działa ani jeden zespół kultywujący miejscową tradycję śpiewaczą, również Siemiatycze nie wystawiły na konkurs żadnego wykonawcy.

Z powiatu bielskiego przyjechali reprezentanci gminy Bielsk Podlaski: stały uczestnik konkursu „Zgodne Maki” z Rajska oraz bezkonkurencyjna „Rodyna” z Dubiażyń. Z samego Bielska Podlaskiego stawili się: zespół „Soneczko”, który tworzą dzieci ukraińskie z Przedszkola

Студія естрадної пісні Гайнівського будинку культури

nr 9 „Leśna Polana”, „Rankok”, duet i trio „Rankowych” wykonawczyń, wokально-instrumentalna grupa „Pozytyw” & „Podlachian Folk Orkestra”, a także trio i zespół „Asteria”, działające przy Domu Kultury Prawosławnej. Gmina Orla wystawiła aż osiem solistek, oprócz tego duet, trio „Otorwy ta wykyń”, zespoły dziecięce „Bez endu” i „1/3” oraz starszych wykonawców – grupy „Werwoczki” i „Orlanie”. Boćki reprezentowały „Hoyraky”.

Z powiatu hajnowskiego przyjechali do Bielska Podlaskiego wykonawcy ze wszystkich gmin ukraińskojęzycznych. Z najbardziej wysuniętej na północ gminy Narew wzięły udział w konkursie trzy zespoły dziecięco-młodzieżowe: „Domisolki”, „Świt” i „Perła”, wystąpiła też wokально-instrumentalna grupa „Narva”. Gmina Czyże wystawiła zespoły folklorystyczne „Czyżowianie” i „Zbuczanki” oraz solistkę. Czeremchę reprezentowały „Hiłoczka” oraz trio „Hiłoczkowych” dziewcząt, Kleszczole – zespoły „Fantazja” i „Miksturki”, Dubicze Cerkiewne – „Strumok”. Z samej Hajnowki przyjechali: po raz pierwszy chór „Woskliknowienije” oraz Studio Piosenki Estradowej Hajnowskiego Domu Kultury, które wystawiło około dziesięciu utalentowanych solistek.

Również powiat siemiatycki, przez wiele lat kulturalna pustynia, miał na konkursie mocną reprezentację – zawiązały do Bielska Podlaskiego grupy z gminy Mielnik: „Wrzosi” z Wilanowa, tegoroczny reprezentant Podlasia na Ogólnopolskim Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą, „Krynica” z Radziwiłłówki, nowy zespół z Mielnika, „Nowina” i „Niezapominajki” z Moszczony Królewskiej. Wystąpiło też kilka solistek i duetów. Nurzec-Stację reprezentowały „Niezapbudki”.

Анастасія Шеремета

Адріанна Шуй і Пауля Корчилюк

«ГЛЮЧКА»

Анжелька Никитюк, Катя Шайм і Катерина Василюк

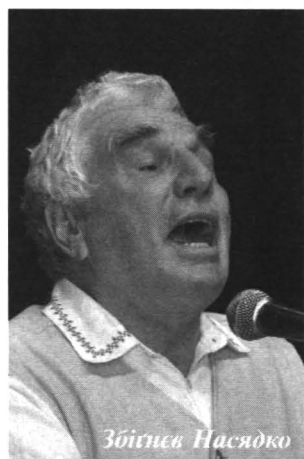
Олександра Шайм

«РОДИНА»

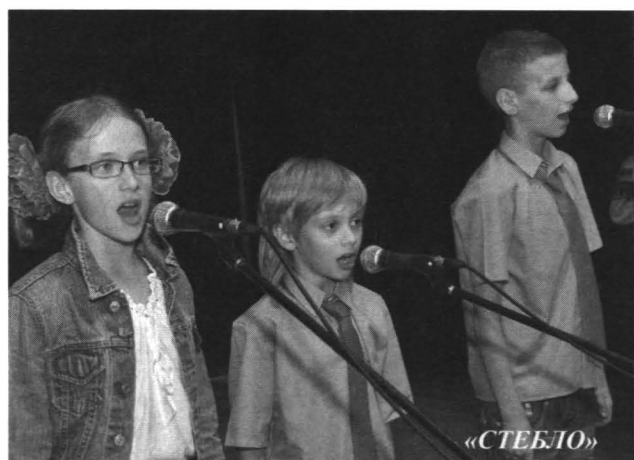
«ЗГІДНІ МАКИ»

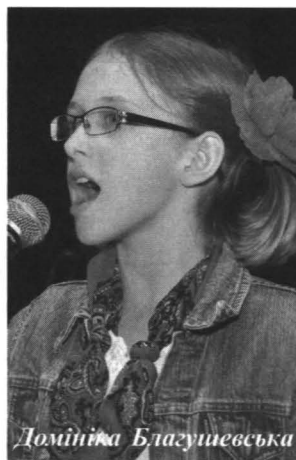
Зойгів Насядко

«СОНЕЧКО»

«СТЕБЛО»

Домініка Благушевська

«НЕЗАБУДКИ»

Konkurs „Z podlaskiego źródła” przyciąga wykonawców nie tylko z ukraińskiego terytorium etnicznego. Co roku bierze w nim udział nie mała liczba wykonawców z Białegostoku – nie tylko osób wywodzących się z terenów między Bugiem a Narwią, ale też przedstawicieli innych narodowości, którzy lubią śpiewać po ukraińsku. W tym roku z centrum województwa przyjechało do Bielska Podlaskiego kilkoro młodszych i starszych solistów, grupa dziecięca „Stebło”, zespół młodych Ukraińców Podlasia „Dzereło” oraz wokalnoinstrumentalna „Hramada”. Znaczna część białostockich wykonawców to dzieci z Niepublicznej Szkoły Podstawowej im. św. św. Cyryla i Metodego. Na uwagę zasługiwał zwłaszcza występ 5-letniej Anastazji Szeremety, również inne białostockie dzieci zaprezentowały się bardzo dobrze, zajmując w swoich kategoriach czołowe miejsca. Ponadto wystąpił na konkursie białoruski zespół folklorystyczny „Jesienny Liść” z Gródka.

Mocna estradowa Hajnówka

W tym roku, podobnie jak w ubiegłym, bezkonkurencyjne, jeżeli chodzi o wykonawców piosenek estradowych, okazało się obchodzące jubileusz 5-lecia istnienia Studio Piosenki Estradowej Hajnowskiego Domu Kultury. To właśnie zespół z „Górnika” otrzymał Grand Prix konkursu, a hajnowskie solistki nie miały konkurencji w młodszej i średniej grupie wiekowej i w kategorii piosenek estradowych zgarnęły główne nagrody.

Młode wokalistki nie dość, że mają świetne głosy, to są też doskonale przygotowane muzycznie, w czym duża zasługa ich instruktorki, Marty Gredel-Iwaniuk. Oprócz tego całkiem naturalnie śpiewają po ukraińsku, mimo że żadna z nich nie posługuje się już na

co dzień gwarą ojczystą, a wyłącznie językiem polskim. Język ten w gwarowym wariacie słyszą jednak od swoich rodziców i dziadków mieszkających w pobliskich miejscowościach, takich jak chociażby Czyże czy Zbucz.

Bez wątpienia dobrym pomysłem Studia Piosenki Estradowej są chórki towarzyszące solistkom, które nie tylko uatrakcyjniają występ, ale podnoszą poziom i tak już świetnych występów.

Spoza Hajnówki w kategorii piosenki estradowej na uwagę zasługiwał występ młodej wokalistki Karoliny Taranty z Orli. Mimo że zajęła ona dopiero III miejsce, jej talent można porównać z talentem dziewcząt z Hajnówki.

Czy folklor autentyczny to już przeszłość?

O ile jeszcze 20 lat temu piosenki ukraińskie śpiewali w większości starsi śpiewacy, odwołujący się do folkloru tradycyjnego swoich rodzinnych miejscowości, to obecnie mamy o wiele większą różnorodność – zarówno jeśli chodzi o wiek wykonawców, jak i gatunki muzyczne.

Niestety, od pewnego czasu pojawia się coraz mniej wykonawców dawnych obrzędowych pieśni podlaskich, którzy tradycję śpiewania po ukraińsku wynieśli z domu. Starsi śpiewacy ze względu na wiek występują coraz rzadziej, a ci młodszy, urodzeni najczęściej już po wojnie, wolą śpiewać pieśni liryczne, często charakterystyczne dla całego ukraińskiego obszaru kulturowego. „Oj, u wysznemu sadoczku”, „Wysznia, mamoińko, wysznia”, „Czom ty ne pryjzow”, „Tam u wysznemu sadu”, „Horiła sosna”, „Oj, ne swity, misiaczeńku”, „I szumyt’ i hude”, „Teczec riczka newełyeczka” – to tylko kilka przykładów popularnego repertuaru chętnie wybranego przez uczestników konkursu.

«РАНОК»

«ВОСКЛИКНОВЕНІЄ»

Іза Карпівська

Ільона Нестерович, Габріся Маєвська, Еля Супронюк

«ВЕРВОЧКИ»

Zdarzają się jednak zespoły i soliści, którzy sięgają po zapomniane pieśni podlaskie, jak np. Katarzyna Tichoniuk ze Zbucza, laureatka III miejsca w kategorii „folklor tradycyjny”.

W tegorocznym konkursie wzięło udział niewielu wykonawców folkloru autentycznego. Oprócz bezkonkurencyjnej „Rodyny” bardzo dobrze zaprezentowały się „Zgodne Maki” z Rajska. Przyjemnie słuchało się też wielu star-

szych solistek, m.in. Lidii Tymoszuks z Wilanowa, która wykonała pochodzącą z czasów I wojny światowej popularną pieśń Ukraińskich Strzelców Siczowych „Powijaw bujnyj witiorek”.

Większość wykonawców, nawet jeśli sięgała po dawne pieśni ukraińskie, prezentowała je w wersji nie tradycyjnej, a opracowanej, najczęściej z akompaniamentem akordeonu. Takich zespołów wystąpiło na konkursie niemało. Na

uwagę zasługiwały przede wszystkim zespoły z Orli i Wilanowa.

Chociaż starszych wykonawców folkloru tradycyjnego pojawia się na konkursie coraz mniej, to na szczęście z bogactwa ukraińskiej tradycji muzycznej czerpią dzieci i młodzież, dla których śpiewanie pieśni swoich babć przestało być czymś kompromitującym, a stało się swego rodzaju pasją. To przede wszystkim „Ranok” z Bielska Podlaskie-

go i „Hiłoczka” z Czeremchy oraz soliści wywodzący się z tych zespołów.

Osobą, która kultywuje tradycję śpiewaczą Podlasia i Polesia, jest m.in. Aleksandra Iwaniuk z Czeremchy, obecnie mieszkanka Białegostoku. Przez wiele lat młoda solistka śpiewała w „Hiłoczce”, później występowała ze „Słowianoczkami”, a na konkursie zdecydowała się wystąpić sama. Jak stwierdziła, chciała zobaczyć, na jakim poziomie śpiewa. Dużym zaskoczeniem było dla niej I miejsce w kategorii „folklor tradycyjny, małe formy, starsza grupa wiekowa”, bo jak podkreślała, poszło jej trochę gorzej, niż na próbach.

Bywa, że po repertuar ukraiński sięgają osoby wywodzące się z innego niż ukraiński kręgu kulturowego. Od wielu lat miłośnikiem tradycyjnego folkloru ukraińskiego jest Kurp Zbigniew Nasiadko, który – jak podkreśla – więcej zna dawnych pieśni ukraińskich, niż swoich kurpiowskich. Na konkursie wyśpiewał III miejsce.

Orla – zagłębie piosenki ukraińskiej?

Od samego początku w konkursie „Z podlaskiego źródła” licznie biorą udział wykonawcy z Orli. Najmłodsi występują z repertuarem dziecięcym, młodzież chętnie sięga po przeboje estrady ukraińskiej, natomiast starsi i najstarsi wybierają albo folklor opracowany, albo tradycyjny.

Ten rok orlańscy wykonawcy bez wątpienia mogą zaliczyć do udanych – wielu z nich zajęło w konkursie czołowe miejsca, w tym pierwsze. Nic dziwnego – Orla ma wielu dobrych wykonawców i utalentowanych solistów.

Z ciekawym repertuarem wystąpiły zwłaszcza starsze śpiewaczki. Nina Szymańska wykonała m.in. „Rewe ta stołne Dnipr szyrokyj” do słów

ukraińskiego wieszcz narodo-
wego Tarasa Szewczenki –
pieśń mającą rangę hymnu na-
rodowego. Inna solistka, Wa-
lentyna Oreszuk, zaśpiewała
ukraińską pieśń „Żywu w Ni-
meczczyń”, powstałą podczas
robót przymusowych w latach
II wojny światowej. Szkoda, że
nie udało się zapytać śpiewa-
czek, skąd zaczerpnęły wspo-
mniany repertuar – czy z tra-
dycji ustnej, czy ze śpiewni-
ków. Warto jednak wspomnieć,
że obie pieśni były kiedyś śpie-
wane na Podlasiu, co potwier-
dza wielu starszych wykonaw-
ców. Można je również znaleźć
w różnych publikacjach folk-
lorystycznych zawierających
tradycyjny repertuar podlaski
(np. w „Pieśniach Białostocz-
czyń” Mikołaja Hajduka znaj-
dziemy „Żywu w Niemeczczy-
ni”, którą autor nazywa „pie-
śnią historyczną”, z kolei w
opracowaniach Stepana Kopy
i innych pojawiają się utwory
do słów Tarasa Szewczenki,
choć jest to częściej „Letyt’
hałka”, niż urywek z ballady
„Pryczynna”, znany jako „Re-
we ta stohne...”).

Białorusini śpiewają po ukraińsku

Do tego, że wiele zespo-
łów pochodzących z terenów
między Bugiem a Narwią
śpiewa po białorusku, zdąży-
liśmy się przyzwyczaić. Re-
pertuar białoruski, na który
nierzadko składają się prze-
tłumaczone na język białoru-
ski piosenki ukraińskie, śpie-
wają w regionie takie grupy
folklorystyczne, jak chociaż-
by „Małanka” z Bielska Pod-
laskiego czy „Czyżowanie” z
Czyż. Nie zdarza się jednak
zbyt często, aby po ukraińsku
śpiewały zespoły pochodzące
z terenów białoruskojęzycz-
nych. Konkurs „Z podlaskiego
źródła” pokazał, że po
ukraińsku – i do całkiem nie-
źle – mogą też śpiewać Biało-
rusini. Po raz drugi w kon-
kursie wziął udział zespół

„Jesienny Liś” z Gródka,
prowadzony przez Giennadi-
ja Szemieta, pochodzącego z
ukraińskojęzycznego Polesia
znajdującego się w granicach
Białorusi. Trzeba przyznać,
że występ grupy białoruskiej
urozmaicił konkurs – na prze-
słuchaniach i koncercie galo-
wym zagościła nieobecna do-
tąd na imprezach ukraińskich,
a typowa dla koncertów bia-
łoruskich estetyka, tzn. tańce
na scenie w wykonaniu star-
szych śpiewaczek.

Czy zabrakło nowych talentów?

Chociaż na scenie Bielskie-
go Domu Kultury wystąpiła
rekordowa liczba uczestników,
to przewodniczący jury, Jurij
Kowalczuk z Równego, trochę
narzekał w połowie konkursu,
że wielu z nich śpiewa tak, jak-
by to robiło na zaliczenie. Za-
brakło też według niego no-
wych utalentowanych zespo-
łów z ciekawymi koncepcjami
muzycznymi, kogoś na miarę

ubiegłorocznego „odkrycia” –
Studia Piosenki Estradowej
Hajnowskiego Domu Kultury.

Jedną z nielicznych świe-
żych grup, które zrobiły na
jury wrażenie, był akustyczny
zespół wokально-instrumental-
ny „Pozytyv” & „Podlachian
Folk Orkestra”. Grupę tworzą
solistki „Ranku”, które śpie-
wają tzw. białym głosem, oraz
doświadczeni instrumentalni-
ści, założyciele i członkowie
wielu podlaskich zespołów –
„Hoyraków”, „Offlajnu”, „Ran-

«ОДНА ТРЕТЯ»

Марта і Олександра Варишницькі, Катерина Хмур

«СТРУМОК»

Клаудія Голінська

ku". To z pewnością nowa jakość na podlaskiej scenie muzycznej, dowód na to, że folklor wciąż może być inspiracją do twórczych poszukiwań muzycznych.

Pomimo trochę surowej oceny jury, w którym znalazło się troje profesjonalistów, fachowców od śpiewu z Równego, trzeba zauważyć, że na konkursie wystąpiło dużo dobrych i bardzo dobrych zespołów, w tym też całkiem nowych („Asteria” działająca przy Domu Kultury Prawosławnej, trio dziewcząt z Czeremchy, trio z Orli i inni). Tak się jednak składa, że wielu wykonawców jest już od lat znanych i docenianych nie tylko w środowisku ukraińskim, a przez to być może trochę się słuchaczowi osłuchali i sprozaizowali. Nic więc dziwnego, że chciałoby się co roku słyszeć coś nowego i odkrywczego. Trudno jednak wymagać, by w niewielkim bądź co bądź środowisku

ukraińskim Podlasia zjawiało się co roku kilka całkiem nowatorskich projektów – grup typowo ukraińskich, jednocześnie dobrych muzycznie. I tak powinniśmy być zadowoleni z bardzo wysokiego poziomu istniejących od lat zespołów („Ranku”, „Hiloczki”, „Rodyny” i innych) oraz dynamiki życia artystycznego – w ciągu ostatnich lat zjawiało się w regionie немало nowych i całkiem niezłych grup, w tym rockowo-folkowych, których przez wiele lat brakowało na podlaskiej scenie muzycznej.

Kilka refleksji na podsumowanie

Przede wszystkim trzeba się cieszyć z liczby wykonawców. To dowód na to, że muzyka ukraińska na Podlasiu żyje i wciąż są chętni do włączania jej do swego repertuaru, nawet jeśli śpiewanie po ukraińsku nie idzie w parze z

ukraińską świadomością narodową. Oprócz tego zespoły śpiewające dotychczas po białorusku i występujące wyłącznie na festynach i festiwalach białoruskich zaczęły poszerzać repertuar i pojawiać się z nim na imprezach ukraińskich. Chciałoby się jedynie, by uczestnicy konkursu, oprócz rozwijania swojego warsztatu muzycznego, baczniejszą uwagę zwracali na stroje jako ważny element wizerunku scenicznego. Tak się bowiem składa, że wiele grup, zwłaszcza folklorystycznych, występuje w kiczowatych strojach ludowych, masowo produkowanych na Białorusi i hurtem sprowadzanych na Podlasie. Niestety, wykonawcy dają się często przebierać w takie kostiumy, które nie mają żadnego związku z tradycją lokalną, a często są po prostu nieodpowiednie dla osób w danym wieku (np. starsze kobiety w zespołach ludowych powinny występować w chustkach na

głowie, a nie np. w wiankach, które są atrybutem młodości). Tymczasem wystarczyłoby może pogrzebać w starych kufach, by znaleźć – może nie tak kolorowe i świecące (co nie zawsze jest synonimem „ładności”), ale gustowne i bardziej adekwatne – *soroczki*, *spudnici* i *nahawici* pozostałe po babciach i dziadkach. Możliwe, że w następnych edycjach konkursu jury weźmie pod uwagę także wygląd wykonawców przy ogólnej ocenie ich występów.

Dzięki konkursowi pojawiło się wielu całkiem nowych solistów i zespołów, którzy być może nie zostaliby odkryci, gdyby nie „Z podlaskiego źródła”. Wykonawcy z Hajnówki, „Asteria” z Bielska Podlaskiego, zespoły z Narwi – to tylko kilka przykładów. Z kolei dla stałych bywalców imprez ukraińskich bielski konkurs stanowi mobilizację do pracy, rozwijania swoich talentów, szukania nowego repertuaru.

Patrząc na konkurs z perspektywy ośmiu lat należy stwierdzić, że znacząco poprawił się standard językowy. Obecnie wykonawcy śpiewają albo w ukraińskiej gwarze swoich miejscowości, albo w języku literackim, nie przekręcają słów, nie próbują wymawiać ich na modłę białoruską, co nieśtetę zdarzało się czasami niektórym zespołom w latach ubiegłych. Widać więc, że jest coraz lepsze rozumienie wymogów językowych, nawet zespoły biorące udział w konkursach białoruskich zaczynają rozumieć, że u *biłorusuw* trzeba śpiewać po białorusku, a u *ukrajinciuw* – *po swojomu*, choć rzecz jasna nadal się zdarza, że zespoły podlaskie jadą na oba konkursy – i białoruski, i ukraiński dokładnie z tymi samymi utworami (jak np. „Zbuczanki”).

Ósmy konkurs piosenki ukraińskiej już za nami. Może ktoś został na nim niedoceniony, może ktoś inny zajął lepsze miejsce, niż na to zasługiwał

lub się spodziewał – dziś trudno obiektywnie ocenić. Jury po dziewięciu godzinach słuchania występów bez przerwy starało się jednak tak podzielić miejsca, by docenić możliwości wokalne, pracę włożoną przez wykonawców w opracowanie i przygotowanie repertuaru, a także wybór pieśni konkursowych – czy nie powtarzają się z tym, co zespół śpiewał w latach ubiegłych, jakie są to utwory – popularne liryczne, czy dawniejsze, mniej znane obrzędowe etc. Za rok kolejny sprawdzian. Należy więc życzyć wykonawcom dalszego pracowania nad głosem, szukania bardziej adekwatnych strojów na występ i prezentowania coraz to nowego repertuaru. A organizatorom – Związkowi Ukraińców Podlasia – jak najlepszego ogarnięcia tej niemałej imprezy, którą może trzeba byłoby już organizować w ciągu trzech, a nie dwóch dni.

Ludmiła ŁABOWICZ
Zdjęcia J. Bakułowicz

Результати VIII Конкурсу української пісні «З підляської криниці 2012»

ГРАН-ПРІ:

Студія естрадної пісні Гайнівсько-го будинку культури

Традиційний фольклор

Молодша вікова категорія

I місце – Анастасія Шеремета
з Білостока

Середня вікова категорія

Ансамблі

I місце – «ГІЛОЧКА» з Черемхи

Малі форми

I місце – дует у складі: Адріанна Шуй і Пауля Корнилюк
II місце – тріо в складі: Агата Лаут, Анжеліка Никитюк і Катерина Василюк

Старша вікова категорія

Ансамблі

I місце – ансамбль «РОДИНА»
з Дуб'яжина
II місце – ансамбль «ЗГІДНІ МАКИ»
з Райська
III місце – Ансамбль молодих українців Підляшшя «ДЖЕРЕЛО»

Малі форми

I місце – Олександра Іванюк
з Білостока
II місце – Лідія Тимошук з Вилінова
II місце – Ірина Кожуховська
з Мощонь-Королівської
II місце – Збігнєв Насядко
з Білостока
III місце – Катерина Тіхонюк зі Збуча
III місце – Ніна Шиманська
з Вуорлі

Опрацьований фольклор

Молодша вікова категорія

Ансамблі

I місце – «СОНЕЧКО» з Садочка
№ 9 у Більську
II місце – «СТЕБЛО» з Білостока
III місце – «НЕЗАБУДКИ» з Мощонь-Королівської

Малі форми

I місце – Домініка Благушевська
з Білостока

Закінчення на 15 стор.

«Stare» – ale z nowym wigorem!

XXXVI edycja W Poszukiwaniu i Przekazywaniu Folkloru – IX Prezentacji Tradycji Ludowej Województwa Podlaskiego – impreza pod taką podwójną nazwą odbyła się 10 czerwca 2012 roku, po raz pierwszy w Starym Dworze nad zalewem Siemianówka. Wzięło w niej udział 47 wykonawców – kontynuatorów ludowych tańców i pieśni. Poza tańcami w wykonaniu młodzieżowego zespołu tańca ludowego „Przepiórka” pod kierownictwem Justyny Biryckiej z Hajnowskiego Domu Kultury, przeważały smutne pieśni ludowe w wykonaniu starszych ludzi. Wyjątkiem był ukraiński zespół „Pozytyw” z Bielska Podlaskiego (*na zdjęciu u góry*), który wniósł dużo pozytywnej energii i kozackiego wigoru.

„Pozytyw” istnieje zaledwie od 17 marca 2012 r., a tworzą go trzy siedemnastolatki – Magdalena Jakimiuk, Wioleta Kruk, Aleksandra Korniluk oraz trzech panów – Piotr Ostaszewski, Marek Chmielewski, Dariusz Kryszpiniuk.

– W naszym repertuarze są piosenki z Podlasia i Ukrainy. Jesteśmy zainspirowani folklorem ukraińskim i lubimy wesołą muzykę – mówią dziewczyny z zespołu „Pozytyw”. – Od pierwszej klasy szkoły podstawowej uczymy się białego śpiewu u pani Eli Tomczuk. Śpiewamy od 10 lat, ale jako ten zespół działamy od kilku miesięcy. Atmosfera jest bardzo fajna.

– Dlaczego śpiewamy na wesoło, a nie żałobnie, jak inne zespoły? – zastanawia się Piotr Ostaszewski. – Lubimy wesołą muzykę. To też jest tradycja.

– Akurat tego nie śpiewaliśmy, ale jest taka pieśń „Oj, pujdu ja ponad Buhom”, powstała w Daszach – opowiada Marek

Chmielewski. – Kum Dimka ją zaśpiewał: fajna linia melodyczna, ale jak panichida. Popatrzyłem na tekst. Hospodi – toż tam stary dylemat wieku średniego. Przerobiliśmy muzykę, a tam tekst taki, że matko i córko...

– Z wolniejszych też mamy ze trzy kawałki. Szybkie, wiadomo, są fajne do zabawy, wesołe, a te wolne wprowadzają inny klimat, ale myślę, że też ciekawy – dodaje Dariusz Kryszpiniuk.

– Różnica wiekowa nie przeszkadza ani w muzyce, ani w tańcu. Mówią do mnie „diad’ku”, czyli normalnie – wyjaśnia Marek Chmielewski z Orli. – W Związku Ukraińców Podlasia robimy teraz m.in. dwa nowe projekty muzyczne. Dziewczyny się załapały na projekt „Kobzaryki podlaskie” z Leadera, który przewiduje wydanie płyt trzech zespołów: „Rodyna” z Dubiażyna, „Pozytyw” z

Bielska Podlaskiego i „Hoyraky” z Bocię. Dwie pierwsze grupy niedawno uczestniczyły w festiwalu „Noc Kultury” w Lublinie. Dzięki projektowi te dziewczyny, nasze perełki, już nagrały płytę. Projekt jest skierowany do zespołów, które kultywują naszą kulturę podlaską między Bugiem a Narwią. Robimy też drugi projekt – „Wędrowny tabor”, w ramach którego pomagamy małym, lokalnym społecznościom w organizacji imprez kulturalnych: występów, festynów, wystaw, prezentacji. Posiadamy sprzęt, a przecież jak chce się coś zrobić, to trzeba mieć mikrofon, głośniki...

Maria Moroz z Nowego Berezowa wystąpiła jako solistka:

– Urodziłam się z taką chęcią do piosenki, śpiewam od małego dziecka, całe życie śpiewam także w cerkwi – opowiada. – Piotr Skiepmo usłyszał mój głos w

Hajnówce, na potańcówce emerytów. Zaśpiewałam, jemu się spodobało i za-prosił do zespołu, który właśnie powstał w Mochnatym. Nie pamiętam, żeby się uczyła jakiejs piosenki, a wszystkie znam. I żniwne, i weselne, i wesnianki. Najle-piej mi się śpiewa po swojemu i po rosyj-sku. Moja wnuczka też poszła po mnie, uczy się w szkole muzycznej.

W Mochnatym pierwszy zespół po-wstał w 1960 r. przy Zespole Szkół Przy-sposobienia Rolniczego. W 2011 r. gru-pa się reaktywowała.

– *Wtedy grałem na akordeonie i teraz chętnie śpiewam w zespole, chociaż mam 71 lat* – mówi Sergiusz Kuczko z zespó-łu ze wsi Mochnate. – *Jeszcze nie było chrzcin naszego zespołu, jeszcze nie ma nazwy. Aleksy Gierasimiuk zwerbował nas do śpiewania. I dobrze, bo czas mi-lej mija, gdy się śpiewa. Człowiek, cho-ciaż się zmęczy, to śpiewając czuje się wy-poczęty.*

Organizatorami prezentacji ludowych w Starym Dworze byli Wojewódzki Ośro-dek Animacji Kultury w Białymstoku, Urząd Gminy w Narewce oraz Gminny Ośrodek Kultury w Narewce.

– *Prezentacje wojewódzkie to bardzo duże wyzwanie dla naszego Gminnego Ośrodka Kultury, ale już mamy doświad-czenie, ponieważ przez wiele lat w amfi-teatrze w Narewce był organizowany przegląd „W Poszukiwaniu i Przekazy-waniu Folkloru”* – stwierdza Katarzyna Bielawska z GOK w Narewce. – *Mamy duże doświadczenie, chociaż organizuje-my taką imprezę z bardzo dużą przerwą. Na szczęście wykonawcy dopisali, więc naprawdę jest na co popatrzeć i czego posłuchać.*

– *Wbrew wszelkim oczekiwaniom, mamy 37 zespołów, 8 solistów i 2 duety. Nie spodziewałem się – cieszy się Józef Zyśk z WOAK w Białymstoku. – Niektó-re zespoły, jak z gminy Turośl, pokonały ponad 200 km w jedną stronę. Jest tu re-prezentacja całego województwa podla-skiego. Każdy zespół prezentuje, jak czu-je – i dobrze, bo jeżeli coś się nie zmie-nia, to jest skansenem. Na przykład ze-spół „Pozytyw” z Bielska Podlaskiego pokazał muzykę ludową naprawdę pozy-tywnie.*

Co prawda na scenie przeważały bab-cie i dziadkowie, ale byli także bardzo młodzi ludzie. To znaczy, że tradycja lu-dowa województwa podlaskiego nie za-ginie.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Zdjęcie autorki artykułu

Результати VIII Конкурсу української пісні «З підляської криниці 2012»

Закінчення на 15 стор.

Середня вікова категорія

Ансамблі

I місце – «РАНОК» з Більська

II місце – Дитячо-молодіжний хор
«ВОСКЛІКНОВЕНІЄ» з Гайнівки

Малі форми

I місце – тріо: *Габрися Маєвська,*
Еля Супронюк, Льона Нестерович
з Черемхи

Старша вікова категорія

Ансамблі

I місце – «ВЕРВОЧКИ» з Вуорлі

II місце – «ОРЛЯНИ» з Вуорлі

II місце – «ОСІННІЙ ЛИСТ»
з Городка

III місце – «НОВИНА»
з Мошони-Королівської

III місце – «ВЕРЕСИ» з Вилінова

III місце – «ЧИЖОВЛЯНИ» з Чижів

III місце – вокальний ансамбль
з Мельника

Малі форми

I місце – тріо у складі: *Володимир*
Рева, Варвара Тхоревська
та *Катерина Доброчинська*

II місце – дуєт у складі: *Олена*
Датчук та Йоланта Кендись
із Мошони-Королівської

III місце – «ЗБУЧАНКИ» зі Збуча

Естрадна пісня

Молодша вікова категорія

Ансамблі

I місце – «РАНОК»

II місце – «ДОМІСОЛЬКИ»

з Нарвянського осередку культури

III місце – «ОДНА ТРЕТЯ» з Вуорлі

Малі форми

I місце – *Іза Карчевська* з Гайнівки

II місце – *Юлія Кузика* з Білостока

II місце – *Катерина Дружба*
з Гайнівки

III місце – *Клаудія Голінська*
з Білостока

Середня вікова категорія

Ансамблі

I місце – вокальний ансамбль

«АСТЕРІЯ» з Більська

II місце – «РАНОК» з Більська

II місце – «СВІТАНОК»
з Нарвянського осередку культури

III місце – «ПЕРЛИНА»

з Нарвянського осередку культури

III місце – «СТРУМОК»
з Дубич-Церковних

Малі форми

I місце – *Уліта Ваврешук*

з Гайнівки

II місце – *Павлина Николаюк*

з Гайнівки

II місце – *Марлена Біглюк*

з Гайнівки

III місце – *Адріана Прусиновська*

з Гайнівки

III місце – *Кароліна Таранта*

з Вуорлі

III місце – *Марта Адам'юк*

з Гайнівки

III місце – тріо у складі: *Марта*
Варшицька, Олександра Варшицька
та *Катерина Хмур* з Більська

Старша вікова категорія

Малі форми

I місце – *Рената Тушинська*

з Гайнівки

II місце – *Маріоля Монах*

з Гайнівки

Вокально-інструментальні ансамблі

I місце – Вокально-інструментальний
гурт «ПОЗИТИВ» з Більська

I місце – Вокально-інструментальний
гурт «ГОЙРАКИ» з Ботьок

II місце – Вокально-інструментальний
гурт «ГРАМАДА» з Білостока

III місце – Вокально-інструментальний
гурт «НАРВА» з Нарви

Перемишль – місто, у якому останнім часом зосереджується найбільш українських суспільно-культурних і освітніх інституцій та організацій, постійно відбуваються події значущі для всієї української громади у Польщі. Минулого року своє 100-річчя відзначала тут українська школа імені Маркіяна Шашкевича, якої діяльність відновлено у 1991 році, цього року у Народному домі відбувся II Конгрес українців у Польщі. Як показує історія – це натуральне продовження ролі міста над Сяном, яку воно мало у XIX – першій половині XX сторіччя, коли рахувалося другою українською столицею Галичини. Отже, запрошуємо наших читачів до мандрівок сторінками історії Перемишля доби національних будителів і будівників.

Перемишль у національних досвітах

Українське минуле це історія кількох періодів піднесення та занепаду, які все ж таки дали фундамент під національне відродження XIX–XX сторіч, котре сформувало українців як модерну націю. Назагал початки новітнього національного відродження русинів-українців Галичини асоціюється передусім із діяльністю у Львові літературного гуртка іменованого „Руською Трійцею”, яка була видавцем альманаху „Русалка Дністрова” (1837 р.), та подіями т.зв. Весни народів, під час якої, знов у Львові, виникла Головна Руська Рада (1848 р.). Не хочу тут заперечувати величезного значення Львова та діючих у ньому людей та інституцій, але, щоб правдиво змалювати образ українського процесу в Галичині поміж 1772 та 1918 рр., треба звернути увагу на Перемишль. Саме в ньому, у першій половині XIX ст. виник, складений із духовенства (на той час єдина освічена суспільна група), культурно-освітній осередок, котрий сучасний львівський історик Феодосій Стеблій назвав передтечею „Руської Трійці”.

Коли взяти до уваги, що його діячами були священики з оточення місцевих греко-католицьких єпископів Михайла Левицького (1813–1818) та Івана Снігурського (1818–1847), можна сказати, що фундамент під їхній почин був закладений ще в ранньому середньовіччі, коли Перемишль став стольним городом руських князів та єпископів. Своє винесення надсянський город завдячує князям Рюрикові (пом. у 1092 р.) та Володареві Ростиславичам, правнукам Ярослава Мудрого. Саме з особою князя Володаря історики пов’язують зведення 1119 р. на дитинці перемиського города, поруч старшої ротонди і палацу, кам’яного собору. Як про це пишуть сучасні історики Юрій Лукомський і Василь Петрик, автори репродукованої тут реконструкції: „Здалеку – чи то з Галицького, чи з Угорського шляху, а чи з Засяння було видно княжий замок з його окрасою – білокамінною церквою св. Івана Хрестителя, яка ще в XV столітті викликала подив і захоплення в сучасників”.

Занепад Галицько-Волинської держави у половині XIV ст. та захоплення її галицької частини Польським королівством прирekli перемиський собор на загибель. Як писав польський хроніст Ян Длугош, у 1412 р. король Володислав Ягайло: „Кафедру прегарно збудовану з камінних брусів і розташовану посеред перемиського замку, якою досі управляв руський єпископ, і у якій відбувалися богослужіння у грецькому обряді, казав висвятити на католицький костел латинського обряду, усунувши спершу з гробів кости і прах русинів”. Півсторіччя пізніше собор був взагалі розібраний, а камінні бруси використано до побудови нового римо-католицького кафедрального храму, який станув у міському центрі, нижче замку.

Все ж, хоч втратила свій величавий кафедральний собор, руська Перемиська єпархія – православна, а з 1692 р. греко-католицька, продовжувала своє існування. У XVI ст. перемиські владика „отаборилися” біля Львівської брами, у східній частині тодішнього міста, яка отримала від цього назву

Владиче (вулиця з цією назвою існує й нині). Приблизно у 1540 р. споруджено тут новий мурований соборний храм св. Івана, фундований одним із багатих перемиських міщан-русинів – ковалем Кузьмою Кузьмичем. Простояв він до 1780 р., коли був розібраний з огляду на аварійний стан, але нового собору не збудовано, бо тодішня австрійська адміністрація у 1784 р. конфіскувала площу та будівельний матеріал та „поселила” єпархіальне управління у комплексі монастиря кармелітів. Як свідчення про місце розташування другого перемиського собору залишилися, висока на 34 метри дзвіниця, побудована у 1775-77 роках (нині в ній діє музей дзвонів та люльок).

З 1560-х років маємо документальні записи, які вказують на існування при кафедральному соборі у Перемишлі церковного братства, яке сформалізоване було у 1592 р., коли отримало „чин

Собор св. Івана Хрестителя у Перемишлі (XVI-XVIII ст.) на історичній картині у костелі монастиря францисканців

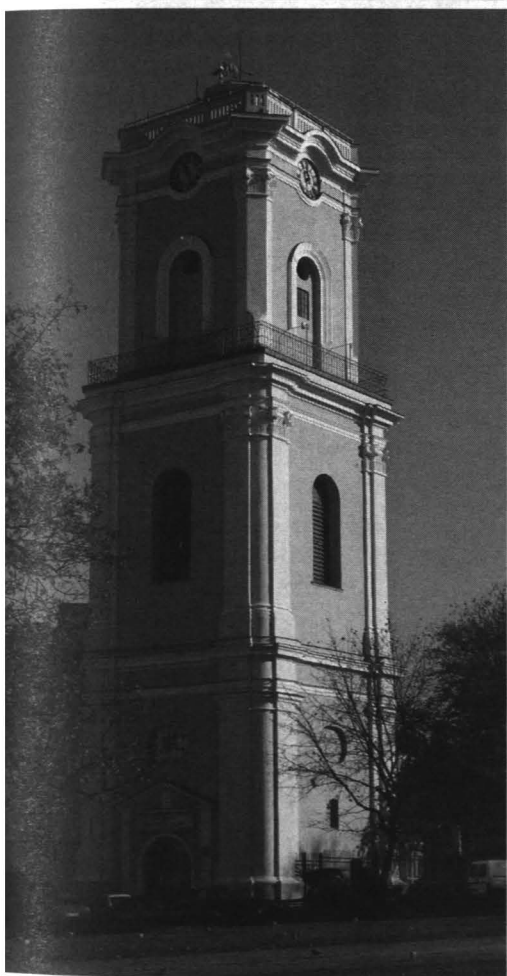
братський” (статут) взорований на статуті Успенського ставропігійного братства у Львові. Перемишляни звертали-ся також до львівських братчиків з проханням про вчителів для своєї школи. Незабаром, вже у XVII ст., на т.зв. передмістях, тобто поза міськими мурами, почали з’являтися чергові братства, із яких найактивнішим було братство при церкві св. Трійці, котре брало активну участь у боротьбі за права „грецької віри”. Отже можна сказати, що перемиські русини тамтого часу жили релігійно-культурним життям спільним із всією Київською митрополією, розділяючи всі успіхи та невдачі „руського народу” Речі Посполитої.

На жаль, після культурного піднесення кінця XVI – першої половини XVII сторіч, прийшов черговий період занепаду, спричинений передусім посиленням денационалізаційних процесів серед шляхетського та міщанського прошарку. Їх наслідком була повна колонізація суспільного життя також на українській етноісторичній території, що красномовно описувала поговорка, за якою „русь – то хлопи і попи”. Оскільки вища церковна ієрархія, яка виходила зі шляхти, була також колонізована, під „попами” треба розуміти лише „рядове” сільське духовенство, яке своїм соціальним статусом та способом життя небагато чим відрізнялося від своєї пастви – переважно кріпосного селянства (до речі, були й випадки примушування священників та їхніх родин до праці на панському полі).

Зрозуміло, що від таких „плебейських пастирів для плебсу” вимагалось також невеликих знань. Ось, що в 1920-х роках писав Михайло Возняк у брошурі „Як пробудилося українське народне

життя в Галичині за Австрії”: „Аби стати священником, треба було тільки вміти по-польськи та читати й писати кирилицею. В Перемиській дієцезії прихилили кандидати духовного стану до єпископів, що проживали у Валяві [село на північний схід від Перемишля – Ю.Г.]. Тут, як могли, містилися по селянських хатах, помагали вдень селянам молотити, а вечорами вчилися «пацуру й казусів», поки владики не висвятив їх на священників. У найкращім випадку вимагали познайомлення з книжкою п.з. «Богословія нравоучительная или собраніе припадков (згадані казуси!), духовним особам потребное». І здається, що цей образ, намальований у розділі „Спадщина по Польщі”, не був дуже переборщеним, адже в звіті віденського референта для справ Галичини, яка в 1772 р. була захоплена Австрією, стверджувалося, що лише один на тридцятьох священників мав які-такі студії, а багатьох не вміло навіть писати.

У цій ситуації навіть невеликі заходи австрійського „освіченого абсолютизму”, котрі мали на меті покращення юридичного статусу греко-католицького духовенства (зрівняння із привілейованим досі римо-католицьким) та сприяли розвиткові освіти для народних мас, були революційною дією, якої наслідки виходили поза суто церковні межі. Вже у 1774 р. віденський уряд почав організувати в Галичині, неіснуючу до цього часу, систему народних шкіл різних типів. Найпоширенішими були однокласні парафіяльні школи, в яких церковні дяки вчили грамоти та основ християнської віри. Цього ж року у Відні засновано греко-католицьку семінарію при церкві св. Варвари (звідти

Церковна дзвіниця, т.зв. Годинникова вежа, яка вказує місце розташування у XVI-XVIII ст. перемиського собору св. Івана Хрестителя

її поточна назва „Барбареум”), у якій кандидати на духовний стан могли отримати не лише систематичну богословську освіту, але й можливість контактів із європейською культурою. З 1783 р. греко-католицька семінарія стала діяти у Львові, в якому рік пізніше відкритий був також світський університет (раніше діяла тут єзуїтська академія), з чотирма факультетами: філософським, юридичним, медичним, богословським. Навчання відбувалося передусім латинською мовою, частинно німецькою і польською. У 1787-1808 рр. при богословському факультеті існувало також Studium Ruthenum – дворічні курси, на яких викладання ведене було „руською мовою”, в тому випадку поєднанням церковнослов'янської мови з місцевою українською говіркою. Таким способом виникли умови для формування української інтелігенції, звисно, передусім із вихідців з церковного стану, чому сприяло також покращання його економічного положення завдяки заведенню урядової платні для духовенства.

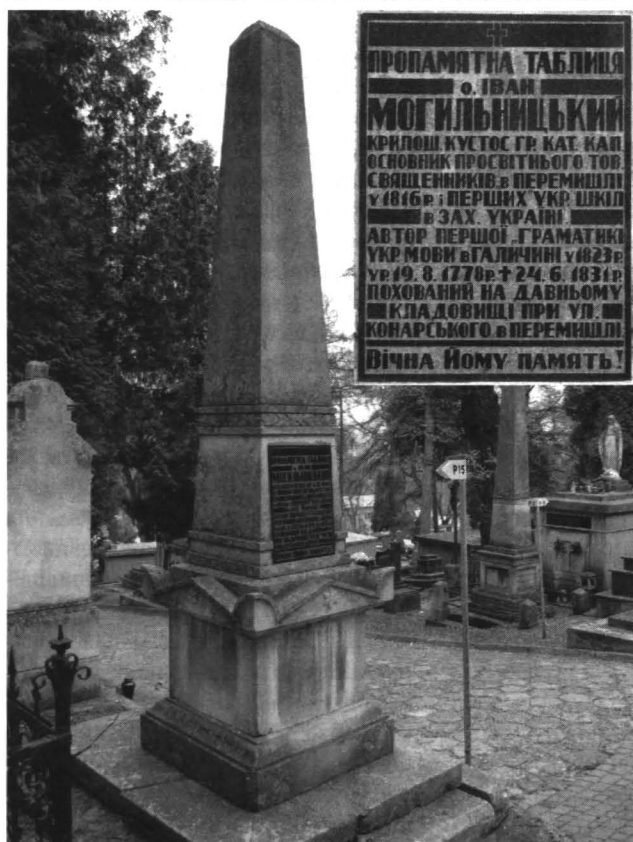

Єпископа Снігурського перемишляни вшанували вулицею його імені в центрі міста

Дії австрійського уряду на освітньому полі були підтримані холмським і перемиським єпископом Максиміліаном Риллом. У 1780 р. постановою єпархіальної конгрегації у Валяві зобов'язано деканів та парохів дбати, щоб у кожній парафії був вчитель, щоб будувалися школи, а при церкві св. Трійці у Перемишлі відкрита була єпархіальна семінарія. Ці перші перемиські зусилля на освітньому полі не були ще дуже успішними та тривкими (семінарію ліквідовано після цього, як львівську у 1785 р. перетворено на генеральну – для всієї Галичини, Буковини і Закарпаття). Роль культурного осередку Перемишль зумів на себе взяти лише тоді,

коли довкола єпископської кафедри згуртувалися випускники згаданих нових учбових закладів Відня та Львова, які засвоїли ідеї національного просвітництва, що охопили в цьому часі також інші слов'янські нації Австрійської монархії (сприятливою обставиною було також юридичне оформлення окремішності греко-католицької церкви в Галичині – почерез відновлення у 1808 р. Галицької митрополії, яка існувала у XIII-XIV ст.).

Такі умови склалися після цього, як у 1813 р. Перемиським єпископом став випускник віденського „Барбареум” Михайло Левицький (1774-1858), а на пості єпархіального референта з пи-

Головний цвинтар при вулиці Словацького у Перемишлі це свого роду музей української історії міста. Біля центральної каплиці знайдемо тут обеліск присвячений о. Іванові Могильницькому, а на одному із поховальних піль також його надгробок, перенесений із ліквідованого на початку XX ст. цвинтаря при вул. Конарського (у 2002 р. віднайшов його Богдан Білий, який подбав також про реставрацію та мистецьке оформлення пам'ятки).

Комплекс колишнього кармелітського монастиря, у якому від 1784 р. розміщувалося управління Перемиської єпархії. Тут також діяли дяко-вчительський інститут і друкарня.

тань шкільництва у 1815 р. опинився уродженець села Улюч над Сяном (недалеко Сянока) о. Іван Могильницький (1778-1831), випускник богословського факультету Львівського університету. За словами Івана Франка був це: „перший муж на Галицькій Русі, котрий намагався розвіяти пануючу тут у погляді на національну справу єгипетську темряву за допомогою світла науки”.

Відаючи шкільництвом о. І. Могильницький не обмежився працею над організацією чергових парафіяльних шкіл (у 1833 р. було їх в єпархії 385), але також намагався забезпечити їх підручниками та кваліфікованими кадрами, яких нестача гальмувала розвиток народного шкільництва. Саме з такою метою організований був дяко-вчительський інститут, офіційно відкритий у 1818 р., котрий став першою в Галичині вчительською семінарією. Другою ініціативою о. Могильницького було заснування Товариства священиків Галичини, котре б приготувало передусім книжки до науки у парафіяльних школах написані мовою і стилем зрозумілими для „села й вулиці”. Написаний від імені єп. Левицького статут товариства у 1816 р. був затверджений австрійським урядом, але не отримав він апробати найвищої духовної зверхності, тому товариство фор-

мально не почало своєї діяльності. Все ж сам Могильницький проводив активну працю на цьому полі, опрацьовуючи та випускаючи друком у 1816-1817 р. низку підручників, як „Буквар”, „Правила школьні”, „Повинності підданих ку їх монарсі”, „Наука християнська”, „Катихизис малий”, які згодом по кілька разів перевидавалися.

Прийшлося також о. Могильницькому боронити перед австрійським урядом самого права на навчання в парафіяльних школах „руською мовою” (гарантував це щойно декрет із 1818 р.). М.ін. з метою доказати, що може вона мати рівноправний статус із польською та німецькою склав він „Граматику языка славено-руського” (1823 р.). Вступом до неї була „Відомість о руськім язичі” – перше ґрунтовне дослідження про українську мову в Галичині, додатково збагачене екскурсом, який показував минуле регіону на загальноукраїнському історичному фоні. Граматика однак аж до 1910 р. залишалася в рукописі, натомість польськомовний варіант „Відомості” дочекався кількох видань у 1829-1848 рр., впливаючи на поширення знань про мову й історію галицьких русинів-українців.

Після підвищення єп. М. Левицького на сан Галицького митрополита, перемиським владикою у 1818 р. став

о. Іван Снігурський (1784-1847), який своє навчання почав у Львівському університеті, а продовжував у Відні, як у „Барбареум”, де згодом став парохом церкви св. Варвари, так і в університеті, де здобув докторський ступінь та пост декана богословського факультету. Новий єпископ не тільки активно підтримував зусилля для „заведення шкілок та вивчення молоді читати по-руськи”, але й розгорнув діяльність набагато ширшого масштабу. Отже не лише завершив справу створення дяко-вчительського Інституту, але заснував єпархіальну друкарню („друкарня Руського єпископа”) та кафедральний хор, котрий як перший у Галичині виконував багатоголосий спів, у тому числі й композиції Дмитра Бортнянського (І. Снігурський та інші галичани познайомилися з ними завдяки виступам у віденській церкві св. Варвари приватного хору Андрія Розумовського – сина останнього гетьмана України Кирила – який у 1790-1807 рр. був амбасадором Російської імперії в Австрії). У 1845 р. завдяки старанням єпископа був у Перемишлі відкритий четвертий курс богослов’я духовної семінарії.

Як стверджує Ф. Стеблій: „І. Снігурський був людиною високої духовної культури, виявляв жвавий інтерес до

національно-культурного життя, дбав про укомплектування новими виданнями й утримання єпархіальної бібліотеки, придбання періодичних видань для семінарії, запровадив викладання для перемишльських богословів церковнослов'янської мови і був ініціатором створення її граматики, заохочував людей зі свого оточення вживати в повсякденному житті українську мову, надавав матеріальну і моральну підтримку літераторам (Й. Левицькому, Й. Лозинському, Я. Головацькому, А. Добрянському). У своєму заповіті виділив кошти на утримання дяко-вчительського інституту, 50 стипендій для бідних учнів, заснував фонд для бідних удів та сиріт по священниках.

Немало прислужився І. Снігурський українській і слов'янській науці. Підтримуючи тісні дружні взаємини з видатним славістом, прихильником національної незалежності українців та розвитку їх літератури на базі народорозмовної мови Варфоломієм Копітаром, він був посередником у його контактах з українськими філологами І. Лаврівським, Й. Левицьким, Й. Лозинським, істориком Д. Зубрицьким та ін."

Більшість зі згаданих тут постатей була безпосередньо зв'язана своєю діяльністю з Перемишлем, тим більш, що походила із Надсяння, або цієї частини Перемиської єпархії, яка після 1944 р. опинилася на схід від польсько-українського кордону. До цього грона належав м.ін. організатор єпископської друкарні (заснованої 1829 р.) – уродженець села Терка в нинішньому Ліському повіті Іван Лаврівський (1773-1846), перед цим м.ін. професор Львівського університету та ректор Генеральної семінарії, відомий як ґрунтовний знавець і дослідник української мови, якою викладав більшість своїх курсів. У Перемишлі однак видав друком лише свій шкільний „Буквар” (1838), а його підручник з української граматики так і залишився в рукописі. До речі, о. Лаврівський допомагав о. І. Могильницькому в редагуванні його ж „Букваря”, який вийшов друком 1816 р., мав також великий вплив на формування філологічних поглядів о. Йосипа Левицького (1801-1860, у Перемишлі проживав у 1825-1834 рр., був м.ін. капеланом єп. Снігурського), котрий присвятив йому свою німецькомовну „Граматику руської або малоруської мови в Галичині” (Перемишль, 1834).

Черговою цікавою постаттю цього часу був о. Йосип Лозинський (1807-1889), уродженець села Вірко (Гурко) поблизу Перемишля, котрий деякий час виконував обов'язки дякона та пресвітера в Перемишлі, водночас впорядковував бібліотеку, яка залишилася після смерті о. І. Могильницького (згодом був парохом у надсянських місцевостях, м.ін. Ліську та Медиці). Ще під час навчання у Львівському університеті та семінарії цікавився він народною мовою та фольклором. Вже у 1833 р. мав опрацьований перший варіант своєї граматики української мови, якої однак не видав, хоч пройшла цензуру. Світ побачила щойно третя редакція – „Gramatyka języka ruskiego (małoruskiego)” (Перемишль, 1846). Як стверджують дослідники, граматика о. Лозинського, складена на базі живих галицьких говорів із врахуванням мови українців Наддніпрянщини, Буковини і Закарпаття, талановито написана із застосуванням фонетичного правопису, за принципом „Як мовиш, так і писати повинен”, була найкращою граматикою української мови в Галичині до 1848 р.

Закінчення на 23 стор.

«За честь, за славу, за народ...»

Традиційний похід вирушив у першу неділю після Зелених Свят з-під перемиської архикатедрі Св. Івана Хрестителя на Український Воєнний Цвинтар у Пикуличах. У поході взяли участь українці Перемишля, Перемищини та гості з України, в основному ті, які були виселені у 1944-1946 рр.

– Ми стоїмо на святому для нас, українців, місці. Тут лежать ті люди, які віддали своє життя за Україну, за незалежність, за свою ідентичність. Те, що ми можемо зробити, це пом'янути їх і помолитися за їхні душі. І далі вони дають уроки своїм свідченням, своєю поставою, своєю дією боротьби за ідентичність – говорять учасники традиційного походу.

В урочистостях взяли участь також представники влади міста.

– То тут покаяться тілні останки солдатів отамана Симона Петлюри, які боролись за вільну Україну і водночас за вільну Польщу – говорять Войцех Блахович, за-

ступник Президента міста Перемишля. – Сьогодні слід сказати, що наша присутність на цьому святі це знак великої шани для тих людей, які боролись і які гинули в боротьбі з совітським наїзником. Де поляки та українці зуміли єднати наші спільні справи.

Український Воєнний Цвинтар у Пикуличах був заснований у 1920-х роках поряд колишнього австрійського воєнного цвинтаря. Покоїться на ньому біля 2 тис. солдатів Української Галицької Армії та Армії Української Народної Республіки, які в 1919-1921 рр. перебували в таборі в Пикуличах як полонені, пізніше як інтерновані, та померли внаслідок хвороб. Похоронено їх у 4 братніх могилах.

У 2000 році на пикулицький цвинтар перенесено також тілні останки 28 партизанів УПА, які загинули 6 січня 1946 року в Бірчі, та 19-х, які були силами державної безпеки розстріляні 22 травня 1947 року у Лішній біля Сянока.

(ІБ)

Stefan Chałampowicz – zapomniany fotograf z podlaskich Rogacz

Etnograficzne pocztówki, widoki miejscowości, drewniana architektura i typy ludzkie z początku XX wieku. Takie fotograficzne dziedzictwo pozostawił po sobie Stefan Chałampowicz – syn Wasyla – proboszcza prawosławnej parafii Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Rogaczach i brat opisywanego na łamach „Nad Buhom i Narwoju” Konstantego Chałampowicza (1870-1932). O ile życie i działalność badacza dziejów Cerkwi prawosławnej, profesora Uniwersytetu w Kazaniu, członka Rosyjskiej Akademii Nauk, a później także Wszechukraińskiej Akademii Nauk, represjonowanego przez bolszewików są znane, o tyle o losach Stefana – brak dostępnych źródeł. Przywrócenie pamięci o tej nietuzinkowej postaci jest zasługą badacza lokalnej historii i krajoznawcy z Brześcia Siergieja Basowa oraz Haliny Kaczanowskiej – dyrektora regionalnego muzeum w Wołczynie. Rezultaty ich badań i poszukiwań zawarte są między innymi w artykule zamieszczonym w czasopiśmie polonijnym „Echa Polesia” 2(22)/2009. Opublikowano w nim także liczne fotografie, których autorstwo przypisuje się Stefanowi Chałampowiczowi.

Na zdjęciach wykonanych przed wybuchem I wojny światowej znajdziemy świat, który późniejsze wydarzenia i kataklizmy historyczne, a także czas odmieniły bezpowrotnie. Typy ludzkie i widoki Stefan Chałampowicz uwiecznił w takich miejscowościach, jak między innymi: Prochody, Kołodno, Czersk czy wspomniany już Wołczyn.

Wszystkie te miejscowości znajdują się obecnie po białoruskiej stronie granicy, ale na przełomie XIX i XX wieku razem ze wsią Rogacze (obecnie gmina Milejczyce) należały do jednego – brzeskiego „ujezdu” grodzieńskiej guberni, zamieszkanego przez ukraińskojęzycznych włościan. Właśnie w tej miejscowości, 14 stycznia 1877 roku, przyszedł na świat Stefan Chałampowicz.

Rodzina Chałampowiczów, jak pisze Jerzy Hawryluk w artykule poświęconym pamięci Konstantego Chałampowicza, była „prawdziwą wielopokoleniową dynastią duchownych, przez kilka stuleci związana z powiatem brzeskim. Już bo-

wiem w drugiej połowie XVII wieku w aktach sądu grodzkiego w Brześciu spotykamy Grzegorza Chałampowicza, proboszcza cerkwi w Czersku oraz Andrzeja Chałampowicza, proboszcza w Małorycie. W czasach nam bliższych na stanowisku proboszcza w sąsiednich Milejczycach widzimy w latach 1835-1868 Aleksandra Chałampowicza, zaś w roku 1860 wspomniany jest Józef Chałampowicz, proboszcz w Ciechanowcu, w ówczesnym powiecie bielskim”.

Same Rogacze, dziś niewielka wieś położona z dala od ważnych tras komunikacyjnych, były kiedyś tętniącą życiem miejscowością, w której pierwsza wzmianka o istnieniu cerkwi jest datowana na 1610 rok. Wówczas właściciel wsi Wasil Kaleczycki w pamiętniku domowym zapisał: „przebudowałem cerkiew rohaczką i wszystko odnowiłem i aparata posprawiłem, która cerkiew kosztuje tak budynek, rzemieślnik aparata złotych 400”. W latach 80. XVIII wieku, w cza-

sach gdy właścicielką Rogacz była Anna Matusiewiczowa, kasztelanowa brzeska, oraz jej synowie, w parafii rogackiej rozwinął się szczególnie kult św. Antoniego Peczerskiego. Miało to związek z cudownym pojawieniem się na drzewie rosnącym przy drodze do Mikulicz ikony świętego Antoniego. Matusiewicz – bogobojny właściciel miejscowych gruntów – umieścił początkowo ikonę we własnym domu, a później ufundował na miejscu odnalezienia ikony cerkiew. Ikona świętego Antoniego przyciągała do Rogacz rzesze wiernych nie tylko w dniu święta parafialnego. Przekazy mówią o licznych uzdrowieniach przy cudotwórczym obrazie. W okresie gdy proboszczem rogackiej parafii był ojciec fotografika – Wasyl, wydarzyła się straszna dla miejscowych parafian rzecz. W Wielkim Poście 1872 roku cerkiew parafialna spłonęła. Dzięki temu, że proboszcz oddał ikonę patrona do konserwacji, nie podzieliła ona losu innych, które strawił pożar. Cerkiew, która obecnie znajduje się w Rogaczach, została zakupiona i przeniesiona z Dubin, a ikona niestety znikła w zawierusze I wojny światowej oraz bieżącej.

Obecnie o wybitnym rodzie duchownych w Rogaczach przypomina grób proboszcza Wasyla Charłampowicza oraz jego żony Marii, znajdujący się przy cerkwi. Ich syn Stefan, podobnie jak wielu członków rodziny, także otrzymał duchowne wykształcenie w Litewskim Seminarium w Wilnie, które ukończył w 1899 roku. Otrzymał wówczas pracę jako psalmista w cerkwi św. Trójcy w Wołczynie. Jak wspominają autorzy publikacji w „Echach Polesia” – wiadomo, że od 1901 do 1903 roku Stefan Charłampowicz był również nauczycielem w wołyńskiej cerkiewno-parafialnej szkole żeńskiej i przypuszczają, że wówczas zajął się fotografią.

Badanie jego fotograficznej spuścizny przypomina nieco opowieść detektywistyczną. Do przypisania autorstwa prowadzą poszlaki i zagmatwane historie rodzinne, które Siergiej Basow i Halina Kaczanowska rozwikłują, sięgając do rodzinnych wspomnień, koligacji i archiwów, a tropy wiodą zarówno w okolice uwiecznione na zdjęciach, jak również do Mińska, a także tam gdzie losy rzuciły potomków, tych którzy mieli coś wspólnego ze Stefanem – do Moskwy i Odessy. Pisząc o odnajdywaniu fotografii Stefana Charłampowicza, zaznaczają, że „znacznie trudniej byłoby ustalić jego autorstwo, gdyby nie było jego brata – Pawła. (...) Jak wynika z dokumentów, Pa-

Крестьянская изба Гродн. губ. (д. Проходы).

Фот. С. Х.

Чириз тоє село
Вязене дивеце,
Я є того дивещи
Світелку збудую.
Світелку збудую.
Навколо вмаляю.
Ой, вималювала
Три місяці ясних,
Три місяці ясних,
Три молодці краси
Ой, вималювала
Три зороньки ясних,
Три зороньки ясних,
Три дівоньки краси
(Із народн. пісн.)

Издає студ. И. О. З.

Освящение пасхи у крестьян Гродн. губ. (д. Котера).

Фот. С. Х.

„Висна красна, що нам
вникс, —
— „Коробочку жита
витравля,
Старим бабам
посіднічю,
А молодим
погулянічю,
А дівочкам по
вирочковим,
А хлопчинкам по
кнечковим”
(Із народн. пісн.)

Издає студ. И. О. З.

Типы крестьян Гродн. губ. (с. Волчинь).

Фот. С. Х.

Ой, кувала
розупелы
Кувала, кувала,
Як панщина,
даренщи
От панів втікала.
Подякуймо ми Царю
і своій Цариці,
Закопала панцинонь
На прусський границі
Подякуймо ми Богові
У своєм Царю,
Що він скінув
панцинонь
Мужицькую кару.
(Із народн. пісн.)

Издає студ. И. О. З.

Sławomir SAWCZUK
*Pocztówki na podstawie publikacji
w „Echach Polesia”*

Підляські прізвиська

(на прикладі вживаних у селах гміни Чижі)

Ще по сьогоднішній день людей на підляських селах ідентифікують, традиційно, по імені в народному варіанті та по прізвиську, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу. Прізвиська (звані також вуличними прізвищами або кличками) дослідники зараховують до найчисельнішого та найрізноманітнішого класу антропонімів. З них виникли прізвища. На Підляшші клички творено найчастіше від імені по-батькові, найважливішому чоловікові в сім'ї (*Ондріюв, Матвіюв*). Тому є вони м.ін. джерелом знань про колишні, зараз неживані, імена.

Прізвища на підляських селах ще й тепер в щоденному спілкуванні уживаються рідко. Вони з'явилися доволі пізно, бо в XIX ст., а повсюдними стали щойно на початку XX ст., що виникало з потреб адміністрації та армії. З черги, кожна людина в сільській громаді, окрім імені, завжди мала своє прізвисько. Так є і зараз. Якщо спитати на чужому селі про когось знайомого, вживаючи його імені та прізвища, можна почути у відповідь «*А як його на селі називають?*». Йдеться тут про сільське іменування конкретної особи, тобто її прізвисько (по-підляському – *пруозвіско*). Просто буває, що люди не знають прізвищ мешканців своєї місцевості. Проте, не трапляється, зокрема серед представників старшого і середнього покоління, що не знають кличок своїх односельчан. «*Што то за хлопець, што не знає, як у його в селі люде називаються?*» – сказала колись з іронією про одного з кавалерів моя бабуся.

Прізвисько є одним із найстаріших, хоч часто нетривалих і досить мінливих, антропонімних форм. Його найчастіше дають якомусь одному чоловікові і воно переважно пропадає зі смертю свого власника. Трапляються однак клички, які переходять на дітей та онуків. Такі на підляських селах переважають.

Відіменні прізвиська

У селах гміни Чижі, як і в інших підляських місцевостях, найпопулярнішими є прізвиська, що характеризують особу відносно її родичів. Вони часто передаються у спадок, стаючись родовими прізвищами.

Серед того роду кличок найпоширенішими є **патронімічні**: *Оверкув, Міхайлув, Ляшкув, Міронюв, Мікітін,*

Вавйорув, Мифодіюв, Сахаркув, Дорохтеюв, Фролув, Ясішин, Банадикув, Іліюшка, Лук'яновічюв, Зі'нюв, Лазарцюов, Касперукув, Дементіюв, Міс'юв, Куондратюв, Васілішин, Піліп'юкув, Трохімув, Савкув, Мітрофанчин, Фйондорув, Бовтрамі'юв, Левуонь (або Левонюов), Карп'ючок.

Ці прізвиська виникли, як правило, від імені по-батькові. Вони переважно переходили на дітей, онуків, правнуків та й далі. Нерідко однак клички мінялися, от, наприклад, коли двох братів, яких у Збучі звали по-батькові *Карпішини*, створили свої сім'ї та поділили маєток на два господарства, їхніх дітей та онуків стали вже звати *Жоржови* і *Женікови* (від російських варіантів імен Юрій і Євгеній, які на Підляшші стали популярні після «біженства»).

Менш численний розряд серед підляських кличок становлять **метронімічні прізвиська**, тобто псевдоніми, утворені від імені матері чи когось із предків по материнській лінії. Зустрінемо їх у селах гміни Чижі кілька: *Домінічкув, Солом'їн, Гринін, Хімчин, Нюрин*. Ці прізвиська сільська громада давала в ситуації, коли жінку вважалося головою сім'ї (напр. це була вдова), або коли вона мала вищий статус за свого чоловіка (напр. коли чоловік був приступою, тобто приступив на господарство дружини).

Є серед кличок також група **андроімічних прізвищ**. Це іменування жінки за іменем, прізвищем чи прізвищем її чоловіка. Тому, якщо чоловіка звали за батьком чи дідом *Кіриловим*, то його дружина була *Кірилова*. Ось декілька прикладів із сіл Чижі і Збуч: *Павелкова, Кошчукова, Романова, Денісова, Міхайлча (Міхайлова), Мифодійова, Серафімова, Юлькова, Лук'я-*

новічова, Борисова. Часом жінку звали безпосередньо від імені її чоловіка: *Мартінча*, тобто дружина Мартіна.

Інколи буває, що у функції клички виступають зменшувальні форми власних імен: *Клавді'йка, Генюсь, Ванєчка, Ганнуля*.

Відіменні прізвиська, як і прізвища, є джерелом знань про колишні, народні імена: кличку *Дорохтеюв* – створено від народної форми імені Дорофій, *Міхайлув* – від неживаної вже підляської форми імені Михайло (зараз у селах популярніший російський варіант – Міша, Мішка), *Євфімув* (від Єфима), *Банадикови* (від Бенедикта), *Устинюкови* (від Устина), *Стьопови* (від Стьопи), *Дементіови* (від Дементія), *Нагумчи-кови* (від місцевої форми імені Наум), *Ніканорови* (від Никанора), *Хімчини* (від народного варіанту жіночого імені Юхимка), *Грипін* (від Грипи, тобто підляської Агрипини), *Нюрини* (від форми Нюрка, яка є варіантом популярного імені Анна). Усі ці імена характерні для українського мовного простору.

Прізвиська, що характеризують людину

Кожна людина має якусь рису, – чи то зовнішнього вигляду, чи характеру, чи поведінки, яка відрізняє її від інших. Це, звичайно, відбивалося у прізвищах. Якщо хтось був невисокого росту, бувало, що до його імені додавали прикметник «малий» (*Малий Кұзьмік*). Коли чоловік мав ластовиння, назвали його *Рабим*, а кличка *Рабий, Рабенькі* перейшла на нащадків. Про когось із предків осіб, яких у Чижах звать *Панками* (*Панкови, Панкув, Панок, Панкова*), говорилося, що був «панський до роботи», тобто не надто працювотий. Жінку, яка багато говорила, назвали в селі *Пластіна* (від російської платівки).

Іронічне чижівське прізвисько *Банк'р*, для прикладу, сільська громада дала чоловіку, який був дуже скупий та збирав гроші, котрі згодом втратив під час грошової реформи. Хоч кличка виникла десь у першій середині XX століття, вона надалі функціонує для позначення нащадків згаданого скупердяги.

«Гурначови», «Вішиневські», «Романови»..., тобто молодь села Збуч у 1947 році

Прізвисько *Козак*, що цікаве, отримала смілива жінка, яка «її зділа на коньові як козак». Перейшло воно на її дітей та онуків, яких по-сьогодні звуть у Чижих *Козаками* та різними формами цієї клички (*Козакі, Козак, Козачиха, Козачкови, Козачкуов, Козачкова*).

Цікавою кличкою є також *Вишибайло*. У минулому так звали здорового чоловіка, якого наймав єврей, щоб пильнував порядку в корчмі та викидав п'яних, сварливих клієнтів. Тому й *Вишибайлом* прозвано в Чижих сильного, сміливого, дещо нарваного чоловіка. Зараз кличкою користуються його нащадки.

Територіальна характеристика осіб

Крім фізичних і психічних ознак, мотивом для появи прізвищ часто є територіальна чи етнічна характеристика особи. Того роду кличок на Підляшші доволі багато, — сільська громада давала їх найчастіше особам, які родом з інших, навіть сусідніх сіл: *Міські* (приступив з Міського Ліса), *Буркови*, *Боркови* (приступа з Бурка), *Каменчо-*

ха, або *Каменчанка* (з Каменя), *Істокув* (з Істоку), *Болотянка* (із Заболоття), *Морак* (з Мора), *Оришківка* (з Оришко-ва), *Постолуовчиха, Постолуовцьови* (з Постолова), *Прогаль, Прогальови* (з Прогалюов), *Збучлянічін* (зі Збуча), *Мелешкови* (з Мелешкуов).

Нерідко прізвиська, у тому числі такі, що характеризують жінок, переходили на дітей, та говорили в селі *Оришківчин* син, *Каменчощина* дочка, навіть якщо діти не мали вже нічого спільного з місцем походження батька або матері.

Того роду клички вказують на народні варіанти підляських місцевостей, часом уже неживані: *Міські* ліс (прісілок села Пасочники, нині офіційно *Pasieczniki Duże*), *Бурок* (офіційно *Borek*), *Заболоте* (*Zabłocie*), *Оришково* (*Orzeszkowo*), *Прогалі* (*Progale*), *Море* (*Morze*).

Час від часу трапляються прізвиська, які вказують на етнічне походження особи: *Українцьови* (бо нащадки приїхали з України), або місце, в якому хтось перебував: *Хомські* (бо під час «біженства» потрапив десь на схід до місцевості Хомщина або Хомськ).

Інші прізвиська

Мотивом для появи кличок можуть також бути рід діяльності, різні вчинки, особливості мови чи мовлення: *Прошеяцебе* (бо жінка дуже часто втручає до розмови польський вислів «*Proszę ja siebie*»), суспільний статус предків: *Шляхціц* (бо чоловік походив із шляхетського роду з-під Сім'ятич), соціальне становище: *Примах, Примачка* (так звали прибраного сина або дочку, яких брали до себе напр. старші бездітні люди, щоб їх догодували). Багато сільських прізвищ давали за ремеслом, професією, урядовим заняттям: *Вчителька, Пісар*, згаданий *Вишибайло*, хоч часом це були іронічні клички, які тільки з позору вказували на якусь професію (як *Банкір* чи *Директор* — так жартівливо називали чоловіка *Вчительки*). Часом прізвиська могли виникати від назв тварин та рослин: *Круаль, Крільова, Зайчуков, Зазулька, Соловій* (хоч якраз це може бути кличка відіменна).

Цікаве прізвисько — *Чикіронкови*. Звідки взялося, невідомо, говорять лише, що від клички *Чикір*, якою звали

дідуся теперішніх власників. Як подає словник Бориса Грінченка, невживане вже чикір – це синиця (*sikora bogatka*). Може саме від призабутої діалектної назви пташки взялася та кличка?

Популярними є також прізвиська пов'язані з одежею і їжею, знаряддями, або різними природничими явищами: *Черевічок, Коровай, Коровайшин, Книш, Книшови* (як подає Великий тлумачний словник сучасної української мови, книш – це вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змаченого салом або олією), *Пшеничин, Куді'лько, Ві'трик*.

Багато прізвиськ – гумористичних: *Гітара, Фікавка, Фарштейови* (з німецької – такий, що нічого не розуміє?), *Махорка, Дептьо, Замокришка*. Буває, що пов'язані з ними цікаві історії. Наприклад кличка *Земляк* виникла після того, як один чижовець, повернувшись із «біженства», привітав своїх односельчан словами: «Здоров землякі». Кличку успадкували його нащадки. Кличку *Птіца* отримала жінка, яка вернувшись із примусових робіт у Німеччині (з Германії – як кажуть на Підляшші), побачивши бусла, спитала: «А што ето за птіца?».

Звідки взялися деякі прізвиська – невідомо. Може слід тут звертатися безпосередньо до власників, які найкраще можуть знати етимологію своєї клички?

На підляських селах віддавна функціонує багато прізвиськ грубих, непристойних. Як зауважує д-р Микола Рощенко в статті «Як називались наші предки (ч. II)» («Над Бугом і Нарвою» 5-6/1993), який досліджував старі Кліщелівські документи, ними користувалися в житті, однак записів переважно немає. Це пов'язано з тим, що писарями були в давнину найчастіше священники, та можливо, соромилися їх фіксувати.

Непристойні прізвиська надалі популярні: *Гусячи пуп, Дуна, Срака, Сюська, Х.я*. Це кілька прикладів з моєї гміни. Що цікаве, власники цих кличок досконало знають, що так їх охрестила сільська громада, та й не ображаються.

Прізвиська у функції прізвиськ

Часом кличкою може бути прізвисько когось із предків, або прізвисько створене від прізвиська: *Ходак* (від прізвиська *Ходаковський*), *Качан, Качанови* (від

Качановський), *Башунчикув* (від *Башун*). Мене, для прикладу, по прапрадідові, який був приступою з села Ляди, надалі звуть у *Збучові Вішневською*.

Інокли кличкою є зовсім чуже прізвисько. Напр. прізвисько *Кринська* одна із чижівських кульгавих жінок «успадкувала» від зовсім чужої лікарки з Гайнівки, яка також накульгує на одну ногу. Прізвисько *Шумські* один млинар із Чижів отримав тому, що так звався Гайнівський млинар.

Деякі з людей на селах не мають прізвиськ, а звуть їх просто говірковим варіантом прізвиська: *Форусь* (офіційно *Chworoś*), *Бедрицькі* (*Biedrycki*), *Поплавські* (*Popławski*), *Телятицькі* (*Telatycki*) – до речі нащадок старого руського шляхетського роду з Телятичів), *Боровік, Весёлуховські* (*Wesołowski*), *Мазрук* (*Magruk*), *Ягудніцькі* (*Jagodnicki*).

Як видно на прикладі таких прізвиськ, як *Телятицькі*, на Підляшші переважають стягнені форми називного відмінка однини (*Рудніцькі*, а не *Рудніцький*, *Пітерські*, а не *Пітерський*), та присутнє тут характерне лише для української літературної мови пом'якшення закінчень (-цькі, -ські).

Прізвиськ у функції кличок – мало. Усе таки сільська громада надавала перевагу окремим прізвиськам, рідко називаючи людей, використовуючи їхні офіційні прізвиська.

Закінчення прізвиськ

Як видно на прикладі наведених чоловічих прізвиськ, переважають форми закінчені на -ув, -уов, -юов (*Кошукуюв, Сілюсюов, Степанув, Антонокуов, Ходакуов, Кацанув*), при чому «в» на кінці читається як «у нескладотворче», так само як в українській літературній мові. З черги передостанній звук, – це або дифтонг «уо» («юо»), або звук посередній між «у» а «о» (тут записаний як «у»), що в українській літературній мові дав «і». Трапляються також серед прізвиськ форми на -ин (*Карпішин, Оринчин, Коленчин, Пшеничин*), -ін (*Хведосін, Гринін*), -ко (*Стахв'їко, Куді'лько*), -ець (*Сівець*), а також імена (*Левуонь*) та зменшувальні форми власних імен (*Карп'ючок*), власники яких успадкували по своїх предках.

Жіночі варіанти прізвиськ мають найчастіше закінчення на -ова (*Борисова, Дмитрова, Павлікова*), -іна (*Мікі-*

тіна), -ина (*Васілішина*), -ічка (*Боровічка, Ігановічка*), -анка (*Шляхцянка, Болотьянка, Каменчанка*), -ха (*Каменчоха, Постолуовчиха*) та ін. Це можуть бути або патронімічні (*Васілішина*, тобто дочка чи внучка Василя), або андронімічні прізвиська (*Лазарцьова* – дружина чоловіка, якого батько або дідусь звався Лазар).

У множині клички будуть мати частіше закінчення -ови (*Данілови, Левоньови, Явдокімови, Артемйови, Клімкови, Одронові, Цупови, Вавйорови, Косткови, Галаскови, Гурначови*), -ини (*Левонюовчини, Нюрини, Мітрофанчини, Карпішини*).

Що цікаве, в селі Чижі, де збереглася архаїчна говірка з м'якими приголосними перед праслов'янським «і», функціонує форма *Давидови* з нехарактерним для цього села «и» замість «і» (скажеться тут Давід, не Давид).

* * *

Клички є своєрідною скарбницею неофіційної сфери іменувань. На Підляшші дотепер домінують іменні прізвиська, які в переважній більшості переходять з покоління в покоління. Це доказ, що для україномовного населення регіону найважливіші все таки родові відношення. Немало також кличок, які характеризують особи з огляду на їхнє територіальне походження, тобто вказують, що хтось «чужий», не місцевий. Індивідуальних, значно конкретніших прізвиськ, пов'язаних із характеристикою осіб з огляду на їхні риси характеру або вигляд, – набагато менше. Однак, вони також часто успадковуються.

Підляські клички приховують дуже багато інформації, між іншими про старі імена, народні форми місцевостей тощо. Деякі із них – жартливі, іронічні та нерідко образливі, непристойні. Вони надалі дуже популярні в сільській громаді, та користуються ними також польськомовні жителі села. Однак, разом з поступаючою полонізацією підляшуків зникнуть певно також і ці дуже характерні прізвиська, в яких знаходить віддзеркалення спосіб мислення україномовного населення Підляшшя, його ставлення до дійсності, також почуття гумору.

Людмила ЛАБОВИЧ

Никифорове повертання в український обрій

Нещодавно українська громада у Польщі відзначала сумні роковини – 65-річчя початку акції «Вісла», операції, яка, за словами самих її організаторів, мала «розв'язати остаточно українське питання у Польщі». Протягом трьох місяців акції на північних та західних Вовз'єднаних територіях, які до Другої світової війни належали Німеччині, було поселено близько 150 тис. українців, силоміць вигнаних із своїх рідних осель на Південному Підляшші, Холмщині, Надсянні та розкиненої на схилах Бескиду Лемківщини. Саме із західної частини Лемківщини, яка належала вже до Краківського воєводства (отже, до колишньої столиці Польщі звідти як рукою подати), з курортного містечка Криниця в одному із транспортів повезено на балтійське узбережжя немолодого вже лемка – Епіфанія Дровняка, сьогодні загальновідомого під іменем Никифора – найвидатнішого «наївного» маляра у Польщі та одного із п'ятірки найвидатніших у світі. Але його любов до рідної землі була сильнішою, і він повернувся назад. Зараз він повертається в історію української культури...

Творчість цього митця, первісний творчий геній якого виріс із кам'янистої бескидської землі, була настільки дивовижною, що коли б народився він на сторіччя раніше, певно б, зник з обрію, не блиснувши навіть миттєвим світлом «падаючої зірки». У більш демократичному і відкритому на «примітивні» таланти ХХ сторіччя твори, народжені первісним генієм лемка-самоука, стали з часом об'єктом захоплення і подиву, хоча на життєвій долі митця сильно відбилися як «низьке» суспільне походження, так і політичні завірюхи, які перекотилися через його бескид-

Пам'ятник Никифорові у Львові

ську вітчизну. Сталося навіть так, що довелося йому померти під зовсім іншим ім'ям та прізвищем ніж те, яке було йому дане на хрещенні та записане у церковній метриці – у 1962 році польськими урядовцями виписана була нова метрика із фіктивними даними – Никифор Криницький, син Яна і Ксені Криницьких.

«Винуватцем» того, що так сталося, у великій мірі був сам Епіфаній-Никифор, адже його великий талант супроводжувала не лише типова для митців глибока байдужість до формального боку людського існування, а й суспіль-

не та фізичне скривдження. Народився він-бо 21 травня 1895 року як позашлюбна дитина («копиля») Євдокії Дровняк, убогої лемківської дівчини із села Поворозник, яка на прожиток заробляла найчорнішою працею у курортних криницьких пансіонах. У тодішньому понятті була це ганьба як для матері, так і для дитини, отже, на хресті парох криницької церкви св. ап. Петра і Павла дав йому нетипове ім'я Епіфаній. Крім цього, мати була глухоніма й дещо зі свого каліцтва передала синові – часткову глухоту і утруднюючий мову прирослий язик. Сьогодні хватило б не-

*Експонати музею у Криниці: фотографія виконана приблизно 1932 р. ма-
буть, Романом Туриним та сторінки із Никифорового фотоальбому*

великого хірургічного втручання, й хлопець міг би говорити повністю розбірливо, але хто тоді переймався здоров'ям байстрюка каліки-поденниці.

Мати померла під час Першої світової війни, залишивши як єдину спадщину синові це скривдження, провокуюче дітлахів до безпощадних насмішок, а дорослих – до підшитої зневагою співчуття. У поєднанні із тілом надто кволим, щоб запрягти його до важкої фізичної праці, штовхнуло це Епіфанія, якого ще в дитинстві стали називати більше поширеним ім'ям Никифор (воно тут по-народному вимовлялося, як Нетифор), зайнятися чи не

найбільш розпачливою професією – жебракуванням, але, з іншого боку, зосередило всю його життєву енергію на єдиному кращому світі, до якого мав доступ, – мистецтві, першою школою якого стала криницька церква. Ось, що в статті, надрукованій у 30-річчя смерті митця (помер у 1968 році) писав про нього поет-лемко із Криниці Володислав Грабан:

«І росло хлоп'я недалеко церкви в Криниці-селі. Як «копила» – то лем до роботи, по службі, бо задарма їсти не дадуть. І не давали, бо Никифор не дуже радий був рубати дрова, краще олівцем малювати то на маленьких карто-

никах з-під цигарок, то на обкладинках старих зошитів. Розшукував шматки паперу, але без малювання не міг жити. Попиханий, невдалий до «нормальної роботи», Никифор починає жебрати. А надивився на жебраків, коли приходили на відпусту до церкви на свято Петра і Павла. То були страшні каліки, котрим гноїлися рани, кров текла по лахмітті. Яке ж було здивування молодого Никифора, коли після відпусту, вечором у корчмі побачив цих дідів. Пили «паліночку», стрункі і чисто одягнені – без сліду каліцтва. То ж і він потребує грошей, а професія – професія».

Зрозуміло, наш герой не епатував таким гримерським антуражем – він закинутий до капелюха гріш платив своїми малюнками. У 1931 році з Епіфанієм-Никифором, який просиджував з малярським приладдям і прохальним листом біля криницьких пансіонів та здравниць, познайомився український маляр зі Львова Роман Турин, який вирішив показати твори криницького самоука у салонах Парижа, тоді культурної столиці світу. У 1932 році в паризькій галереї Leon Marseille відбулася виставка, організована митцями «Української групи» в Парижі та українським Національним музеєм у Львові, на якій поруч з відомими українськими і французькими витворами висіли акварелі нікому тоді не відомого Никифора. У цьому самому році 105 Никифорових картин показали на виставці малярів-самоуків, яку організувала у Львові Асоціація українських незалежних митців. Роман Турин зацікавив також свого друга, польського мистецтвознавця Єжи Вольфа, який у 1938 році надрукував у часописі „Arkady” першу монографічну статтю про митця із Лемківщини.

Як стверджують знавці творчості Никифора, в його творчому ужитку, що нараховує кілька десятків тисяч картин, найдовершенішими є твори з міжвоєнного періоду, коли артист жив у своєму натуральному світі, поміж земляками-лемками, які хоч не дуже цінували його творчу працю, то все ж він мав де приклонити голову, а опіка Р. Турина, здавалася, гарантувала йому прожиток та перспективу творчого успіху. На фотографії цього часу бачимо добре одягненого, що молодого (трохи за тридцять) Никифора, який усміхається до нас з-над свого робочого стола, об який сперта одна із картин. Коли б не схожість лиця, можна було б подумати,

що це зовсім інша людина, аніж дряхлий, хворий на туберкульоз жебрак, відомий хоча б із перших кадрів фільму польського режисера Кшиштофа Краузе «Мій Никифор». Межею поміж цими двома іпостасями стали лихоліття 1939-1947 рр., які знищили світ, у котрому жив та творив геніальний «примітивіст». Віддаємо знову голос землякові маляра Володиславові Грабану:

«Блиснув і заискрив його талант, але на порозі кар'єри стає війна. Никифор не може як давніше малювати на бульварнім мурку, біля курортного «дептака», по якому прогулюються курортники. Мусить тікати перед німцями – вони не люблять жебраків. Криниця стає німецькою. Кружляє по навколишніх селах, від хижі до хижі добрих людей. Всі знають криницького маляра-дивака, що за булку з маслом платить малюнком. Під час війни малює сільську архітектуру, пейзажі з церквами і капличками. І себе – коли йде до церкви одягнений як пан. Бо маляр то пан, то артист – то Нетифор-Матейко!

Кінець війни, але не кінець біди. Чому-то виганяють його земляків, його знайомих і родичів? Він ніде не піде! Тут його хижі, його церкви, його небо. І мають йому забрати все. Не піде. Пішов останній, по цих, що в Україну, по цих, що на захід. Погнали над Балтійське море, десь під Щецін. Повертає пішки додому. Виганяють наново. Повертає наново. Після третього повернення остає. Але яке це оставання, коли немає його сусідів, знайомих і родичів».

Після важких злиднів, наприкінці 50-х завдяки польським шанувальникам його таланту Никифор отримав медичну опіку і матеріальне забезпечення його буття. Прийшлося, однак, розплатитися за це втратою тотожності – у 1962 році місцеві урядники до його імені-псевдоніму додали прізвище Криницький, до речі, популярне серед лемків у цих сторонах, і виписали йому нову метрику. Зробили так, бо нібито не-

можливим було встановити справжні персональні дані митця, хоча криницький Уряд актів цивільного стану двома роками раніше не мав жодних проблем із виданням відпису метрики – на основі збережених в його архіві книг церкви св. Петра і Павла. Не дивувати – прізвище Нікіфор Криницькі набагато краще личило найбільше у світі відомому малярові з Польщі, аніж зовсім до «польського митця» не пасуюче українське Епіфаній Дровняк.

Щойно після кількарічного судового процесу, в якому позивачем було Об'єднання лемків, у 2003 році повернуто митцеві справжнє ім'я та прізвище, яке знайшлося на могилі на криницькому цвинтарі і на бронзовій дошці на стіні вілли «Романівка», в якій розміщується музей, присвячений Никифорові.

Отже, Никифор-Епіфаній, другий поряд із Богданом Ігорем Антоничем із пари велетнів українського творчого духу, народжених у сяйві лемківської ватри, нарешті, повертається в український культурний простір – всупереч всім бурям та хуртовинам, які протягом ХХ сторіччя понівечили, місцями майже до невпізнання, його рідну «країну верховинну».

Юрій ГАВРИЛЮК

Фотографії та репродукції автора статті

Пам'ятник Никифорові у центрі Криниці. Вгорі: могила мистця на криницькому міському цвинтарі

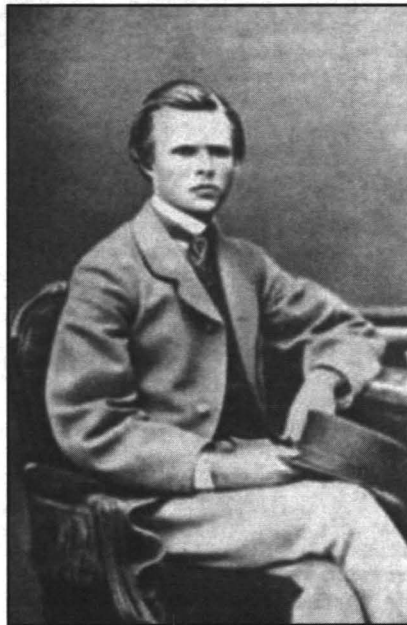
Сідлецький період творчої біографії Івана Нечуя-Левицького

Постаť видатного українського прозаїка Івана Сергійовича Нечуя-Левицького в останні роки привертає дедалі більшу увагу дослідників. У науковий обіг вводяться маловідомі й невідомі твори та листи письменника; на підставі нових даних повніше аналізуються його творчість і світогляд. Та далі поглиблення студій гальмується нерозробленістю наукової біографії І. Левицького, літопису його життя і творчості. Зокрема, дуже мало відомостей маємо про перші роки педагогічної праці письменника в один із найважливіших періодів його творчої біографії – сідлецький.

Відомо, що автор «Миколи Джері» з 1866 по 1873 рік викладав російську мову й літературу, а також історію й географію Росії та Польщі у Сідлецькій жіночій гімназії. Саме в цей час з'явилися друком його перші твори, що відразу привернули до себе увагу. Тож варто докладніше поглянути на обставини життя й творчості письменника, його оточення в Сідльцях.

З тих відомостей, які І. Нечуй-Левицький залишив у нарисах «Мандрівка на українське Підляшшя» і «Дорогичин та Остріг...», перед нами постає широко задуманий письменником, однак лише частково реалізований план вивчення особливостей матеріальної і духовної культури тієї місцевості. І. Нечуй постійно дбав про поповнення свого запасу життєвих вражень, спостережень, про наукові знання соціального, побутового, історичного й філософського характеру. Спеціальна записна книжечка стала на все життя неодмінним супутником І. Левицького у всіх його поїздках на села, в міста, за кордон тощо.

Інтереси молодого вчителя були досить різноманітними. Життя Левицького, крім щоденної педагогічної, а також бібліотечної роботи в прогімназії, екскурсій по історичних місцях (Остріг, Дорогичин, Вишнівець, Дубно, Кременець), подорожей за кордон (Відень, Женева, Цюрих, Люцерн, Львів), по Росії (Вільно, Рига, Петербург, Москва), ба-

І. Нечуй-Левицький як вчитель гімназії в Сідльцях

гаторазових поїздок до Варшави було заповнене громадсько-культурними й літературними справами.

Зокрема, у Сідльцях І. Нечуй-Левицький брав участь у роботі драматичного аматорського гуртка. Цей факт не згадується дослідниками, як і те, що письменник добре розумівся в музиці, грав на фортепіано, вмів співати й добре танцював. Про це у своїх спогадах пише О. А. Левицький – небіж І. Нечуя. Музичну обдарованість, товариський характер молодого Левицького засвідчує і М. Грінченко.

До аматорського драматичного гуртка у Сідльцях входили вчителі гімназії, прогімназії та інша губерньська інтелігенція. Хто очолював цей гурток, як широко розгорнулася його діяльність, що було в репертуарі, важко сказати. Відомо тільки, що Левицький тут займав не останнє місце та брав активну участь у постановці п'єси І. Котляревського «Наталка Полтавка». З двох джерел ми дізнаємося, що у п'єсі Котляревського він виконував роль Петра, яка вимагає неабияких вокальних даних.

Н. Кобринська пригадує, як вона, відвідавши у Києві «так завжди пова-

жаного» нею письменника, зацікавилася портретом «дуже гарної жінки в народнім строю». Господар звернув увагу Наталії Іванівни також на групову фотографію і пояснив: «Ми грали колись „Наталку Полтавку“. Вона виступала за Наталку, а я за Петра, мій товариш грав Миколу, а потому і зробив для мене із сеї фотографії єї портрет».

Коли ж саме виступав І. Левицький на аматорській сцені? Згадувана групово-ва фотографія, разом з іншими речами й матеріалами письменника, експонувалася в Києві на виставці, присвяченій десятиріччю з дня його смерті (1928). З каталога виставки, складеного М. Кістяківським, дізнаємося також і про виконавців ролей «Наталки Полтавки»: «З. Фотографічна група 60-х років (6 x 21) – дійові особи вистави «Наталка Полтавка» у Седльці. На звороті напис Левицького: «Наталка Полтавка» в Седльці». Вибірний – Антон Іванович Линниченко (вчитель гімназії), Наталка – Амброзіна Мих. Думанська (жінка вчителя гімназії галичанина, галичанка), Терпилиха – Марія Мих. Володимирова (класна дама з Києва), Петро – Ів. Семенович Левицький (вчитель гімназії), Микола – Григорій Іванович Сольський (вчитель гімназії). Репетиції спектаклю були в домі Громеки. Режисером був віце-губернатор Друкарт, передніше служив у Києві, родом білорус з Мстиславля». (Насправді Линниченко виконував роль Возного, а Виборного – Абрамович)

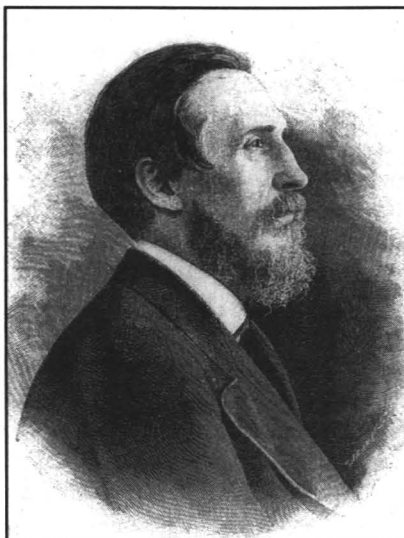
У газеті «Седлецькие губернские ведомости» від 11 січня 1869 р. ми виявили досить прихильну й цікаву рецензію на згадану виставу. Вона, по-перше, дає підставу віднести час аматорської вистави «Наталка Полтавка» на кінець 1868 року. По-друге, тут дається висока оцінка роботи аматорського гуртка, який здійснив постановку п'єси Котляревського. Успіх п'єси, як вважає рецензент, був зумовлений щасливим добром виконавців: усі вони українці, добре знайомі з народними звичаями й піснями, володіють рідною мовою і прекрасно співають. Відзначивши гру-

головних виконавців, рецензент пише: «Так само й інші ролі, що дісталися на долю пані Володимирової, Левицького і Сольського (всі уродженці України), були виконані дуже добре. Одним словом, спектакль цей став справді подією в нашому маленькому містечку і враження, справлене ним, було таке велике, що розмови про нього і бажання відновити його не припиняються до цього часу».

У зв'язку з цим стає зрозумілішим той посилений інтерес Нечуя-Левицького до театру, добре знання театральної справи, що виявилось пізніше у нарисі-статті «Марія Заньковецька, українська артистка». Зацікавленість театром була одним із стимулів появи драматичних творів письменника. До речі, саме в Сідльцях Левицький написав комедію «Жизнь пропав, долю проспав» (переробка Шевченкового «Сотника»), де «була описана козаччина часів Єкатерини II, вже панська й споганіла». Сліди цього твору загубилися.

Щодо згаданих учасників вистави найбільше є підстав говорити про дружні взаємини І. Левицького з учителем Г. І. Сольським. Їхня дружба очевидно зародилася ще в Київській духовній академії (Сольський теж закінчив її 1865 р. зі званням магістра богослов'я). Разом із Сольським Левицький здійснив поїздку до Австрії та Швейцарії. У Більській гімназії працювали друзі Івана Семеновича по академії Михайло Яновський, Степан Флоринський і Павло Моссаковський. Очевидно, й з ними він підтримував дружні зв'язки (м. Біла-Підляська входило до складу Сідлецької губернії).

Цікаво, що репетиції п'єси відбувалися у помешканні сідлецького губернатора С. С. Громеки. Постать Громеки викликає інтерес, і є підстави гадати, що з такою людиною у Левицького знаходилися теми для розмов. Спілкуванню їхньому очевидно сприяло й те, що дочка Громеки Варвара Степанівна була ученицею І. Левицького (вона подарувала своєму учителеві фотографію на пам'ять). У кінці 50-х років XIX ст. С. С. Громека, відомий публіцист, був широко знаний своїми викривальними статтями в «Русском вестнике» про зловживання поліції й чиновництва. За темпераментність, пристрасність цих виступів його називали не лише в колі літераторів, а навіть у пресі «бурнопла-

Варшавські побратими письменника: Пантелеймон Куліш (1819-1897) та Ганна Барвінок (1828-1911)

менний Громека». Саме тоді він познайомився з Т. Шевченком, який щойно повернувся в Петербург із заслання. У щоденнику 15 квітня поет записав: «Вечер провел у земляка Трохима Тупици, где встретился с Громекою, автором статьи «О полиции и о взятках», й познакомився з стариком Персидським, с декабристом». Зустрічався з Громекою Шевченко і 6 травня 1858 р. Є відомості, що С. Громека був анонімним кореспондентом «Колокола».

Безперечно, не все у службовій, громадській, публіцистичній діяльності, а тим більше в особистому житті С. Громеки імпонувало І. Левицькому. Не випадково вже на схилі літ Нечуй в оповіданні «Вольне кохання» саме з Громеки написав образ старого ловеласа Рев'якіна. Що Громека міг бути прототипом Рев'якіна, видно з деталей їхньої біографії (Рев'якін – теж Степан Степанович, в минулому кореспондент «товстих» журналів, віце-губернатор на Підляшші тощо). Очевидно, запам'яталися Левицькому й ті, або якісь подібні, риси характеру й поведінки, що на них звернув увагу ще Шевченко.

І все ж спілкування І. Левицького з Громекою могло бути цікавим. Цілком можливо, що між ними мова йшла й про Шевченка (адже Громеко особисто знав поета, а Нечуй-Левицький був його великим шанувальником та земляком), і про різні суспільно-політичні питання, і про літературу.

Із Сідльців Левицький здійснив поїздку до Варшави, де проживали тоді подружжя Кулішів і колишній редактор

«Основи» В. Білозерський. У листі до Огоновського від 12 липня 1890 р. Нечуй писав: «Пробуваючи в Седльці, Я прочув, що в Варшаві живуть П. О. Куліш з жінкою Ганною Барвінок та В. М. Білозерський. Я побував у їх і познайомився з ними. Ця знайомість додала мені моральної сили на чужині: мені було з ким душу одвести».

Можливо, що саме від Білозерських і Кулішів Нечуй-Левицький дізнався багато дечого про життя й творчість Марка Вовчка. Адже в лютому 1867 р. Марко Вовчок, повертаючись з Парижа в Петербург, бачилася у Варшаві з Ганною Барвінок, відвідала Білозерських і подарувала Н. О. Білозерській свою фотографію. З «Народними оповіданнями» Левицький обізнаний був раніше (це відчутно вже у «Двох московках»). Наведені припущення підтверджуються листуванням Нечуя з учителем Галичини Романом Заклинським (письменник ліберально-буржуазного напрямку). Останній цікавився питаннями авторства «Народних оповідань» і, одержавши відповідь від Нечуя, писав із Станіслава у березні 1901 р.: «Складаю сердечну подяку за лист; нині його отримав. Як Василь Білозерський Вам розказував, так менше-більше Куліш написав до Омеляна Огоновського, що то ніби Маша писала оповідання, а він поправляв, і що їх обох треба уважати одним писателем... Пишете, добродію, що они обоє їздили по селах в Чернігівщині і записували деякі оповідання. Лише не знаю, коли то було, чи був час на то?...»

Про знайомство й листування Левицького з Кулішем добре знав російський історик літератури В. І. Шенрок, який, вирішивши написати біографію П. Куліша, звернувся до Нечуя з проханням надіслати листування останнього з Кулішем та спогади про нього (лист від 31 грудня 1897 р.). Левицький швидко відгукнувся на це прохання, і 14 січня 1898 р. Шенрок писав йому: «Все сообщенные Вами сведения мне чрезвычайно интересны. Если понадобится какие-нибудь дополнительные разъяснения, позвольте обратиться к Вам, а пока еще раз от души поблагодарить Вас, так же и за сообщение адреса А. Я. Конисского».

Чи зберігся оригінал того листа Нечуя до В. Шенрока, невідомо. Але просторі уривки з нього Шенрок подав у своїй праці. Нечуй там повторював уже цитоване вище з листа Огоновському свідчення про поїздку до Варшави з спеціальною метою, доповнюючи його істотною вказівкою на те, що тоді ж він дав Кулішеві одну з перших своїх праць на перегляд та пересилку до Галичини – до редакції українського журналу «Правда».

Про це писав у одній зі своїх статей О. Барвінський: «З автобіографії І. Левицького знаємо, що він, ставши учителем Полтавської семінарії, почав писати «Дві московки». Се було в 1867 році, і тоді написав він також друге оповідання «Гориславська ніч, або рибалка Панас Круть» та сі обидва оповідання прислав П. Куліш до редакції «Правди», де їх напечатав, перше з кінцем лютого, друге в червні 1868 р.» (тут допущено дві неточності: Нечуй-Левицький, по-перше, як відомо, працював у Полтаві в 1865-1866 навчальному році; по-друге, він сам в автобіографії 1876 р. писав, що оповідання «Рибалка Панас Круть» створене ним у Каліші).

Виходячи з того, що Куліш восени 1867 р. втратив посаду директора духовних справ, а повість «Дві московки» почала друкуватися у № 8 «Правди» (з лютого 1868 р.), неважко припустити, що подорож Левицького до Куліша відбулася в кінці 1867 року. Цілком можливо, що Левицький відвідував Куліша не один раз, бо Сідльці від Варшави віддалені не більше як на 100 км. На підтвердження цього припущення зачитуємо лист директора Воєводського державного архіву в Люблині Фран-

цішка Ходака до автора цих рядків про те, що в персональних справах знайдено «листи інспектора сідлецької жіночої прогімназії до начальника сідлецької дирекції з проханням звільнити Левицького від роботи на час святкових і літніх канікул для виїзду: 1. До Варшави в грудні 1868, в квітні 1869, вересні і грудні 1870, в грудні 1873» (очевидно, 1872, бо у грудні 1873 р. Нечуй був уже в Кишиневі).

Мабуть, під час однієї з поїздок він побував і у варшавському театрі, про що згадував у листі до П. Г. Житецького за січень 1882 р.: «Я бачив у Польщі на сцені якусь драму, де виступають наші гайдамаки, але як розбійники. Це для нашої сцени не годиться...». Останнє твердження є цінним також і для розуміння поглядів Нечуя-Левицького зокрема на гайдамацький рух. Відомо, що письменник глибоко цікавився цим питанням. Ще в рецензії на драму Д. Старицького «Послідній кошовий запорозький» (1865) він виступив проти зображення гайдамаків як злодіїв і розбишак і високо підносив поему Т. Шевченка «Гайдамаки»; образи Яреми, Залізняка, Гонти були для нього зразком самовідданих борців за інтереси народу. З захопленням писав Нечуй-Левицький про гайдамацький рух в історичній праці «Український гетьман Богдан Хмельницький і козаччина» (1878) та в романі «Князь Єремія Вишневецький».

Про існування української журналістики в Галичині, зокрема у Львові, І. Левицький міг знати й раніше, адже серед його колег багато було галицьких українців. Але реальну стежку до галицької української преси відкрив йому саме Куліш, який, за словами І. Франка, був «духовним керманічем» народовської «Правди».

Швидко, однак, Іван Семенович знайшов нові шляхи для зносин з редакцією «Правди» і став надсилати туди один за одним свої твори. Він одразу ж звернув на себе увагу. Осип Барвінський (брат Олександра Барвінського) писав у листі Д. Тянцкевичу (липень 1868 р.): «Бажав еси вістей з України, а вони от які: І. Нечуй, сиріч (sub sigillo secreti) Левицький, професор в Сідльцях, дуже трудящий і плодотворний письменник, почав свою літературну працю торік «Двома московками» і «Гориславською нічею», прислав через

Лопатинського (також sub sigillo secreti) «Критичний огляд на дві українські драми» і дуже цінне діло «Світгляд українського народу в прикладі до сегочасності» (початок), вроді філософії народної Згарського, але не в порівнянні лучче, ґрунтовніше й цінніше. То одно, чим натішитись годі!».

Названий тут Л. Г. Лопатинський – український філолог з Галичини, який наприкінці 60-х років виїхав на педагогічну роботу до Росії, працював зокрема в Новгороді-Сіверському та Києві. Рукописи свої І. Нечуй, напевно, передав під час якоїсь чергової поїздки Лопатинського на батьківщину. Але залишається загадкою, де, коли і як виникли між Лопатинським і Левицьким особисті зв'язки? Можливо, це сталося в Києві під час вакацій 1868 р. Пізніше, у квітні 1872 р. Нечуй-Левицький писав П. Житецькому: «Покорнейше прошу Вас засвідчувати моє почтєние Льву Г. Лопатинскому. Я очень жалею, что не застал его в Киеве вакациями!». А, може, рукописи були передані Лопатинському через друзів чи знайомих. У кожному разі твори потрапили до редакції і незабаром з'явилися у світ.

Нелегко стелився І. Левицькому шлях до літератури. Зате, набравшись протягом кількох років енергії й сили, на вершину здіймався Нечуй напрочуд швидко й впевнено. Після «Двох московок» і оповідання «Гориславська ніч, або рибалка Панас Круть» журнал «Правда» у тому ж 1868 р. друкує рецензію І. Нечуя на драми Марка Онука «Мотря Кочубейвна» (Полтава, 1864) і Д. Старицького «Послідній кошовий запорозький» (Полтава, 1865), а також велику статтю «Світгляд українського народу в прикладі до сегочасності» (публікація її була продовжена в «Правді» у 1874 р., а завершена у 1876 р.). Протягом 1869. року з'явився у тій же «Правді» роман І. Нечуя «Причепан». Прямо скажемо, небагатьом молодим авторам (та й не тільки молодим) вдавалося побачити свої твори майже в кожному номері журналу!

1870 рік виявився, щоправда, менш «врожайним» для Нечуя-Левицького. Чим це пояснюється? Передусім, очевидно, тим, що твори, надіслані Левицьким, були в основному перекладними, а деякі, може, й не відповідали напрямові народовського органу. Сприйняті вони були в Галичині з да-

*Сідльці як столиця губернії. Вгорі Губернське управління (палац Огинських),
знизу вул. Городна з церквою Св. Духа, побудованою у 1868-1869 роках
(зараз військовий костел – після перебудови у 1928-1933 роках)*

леко меншим ентузіазмом, ніж попередні. 10 березня 1870 р. Осип Барвінський писав своєму братові Олександру: «Прислано зате з Відня давніші манускрипти для «Правди», призначені українцями. Однак ж і тут не багато доброго: 1). Переклад брошури Прижова від Нечуя. 2) Переклад двох гумористичних оповідань від Нечуя. 3) «Останні часи Речі Посполитої», переклад Нечуя. 4) Скриптура вістей з України Нечуя...». Далі з того ж листа дізнаємося, що «Правда» збиралася друкувати лише два переклади Нечуя. Певно, то були «Повість про те, як мужик харчував двох генералів» М. Салтикова-Щедрина і «Останні часи Речі Посполитої» (переклад історичної розвідки М. Костомарова) – саме ці праці Нечуя справді з'явилися в 1870 р.

Три з надісланих Нечуєм матеріалів не побачили світу. Причому лише про один з них є підстави говорити конкретно. Перекладу брошури І. Прижова «Україна (Малоросія, Южная Русь) з своєю історією літератури од XI до кін-

ця XVIII віку», зрозуміло, «Правда» не могла надрукувати, бо в 1869 році тут було вміщено переклад цієї розвідки, зроблений Н. Вахнянином – тодішнім редактором журналу. Можна лише пошкодувати, що праця Нечуя-Левицького з коментарями, які становлять винятковий інтерес для розуміння демократичного світогляду письменника в кінці 60-х років і ставлення його, з одного боку, до кращих представників російської культури, а з другого, – до катковців, москвофілів, залишалася невідомою протягом шестидесяти років. Вперше про неї дізналися читачі зі статті М. Возняка «Примітки Івана Нечуя-Левицького до перекладу «Малоросії» Прижова»; згодом про це написала Н. Є. Крутікова у статті «До характеристики І. С. Нечуя-Левицького». Авторка висловила вірний здогад про те, що тоді ж був здійснений Нечуєм-Левицьким і переклад казки М. Щедрина «Дикий помещик», опублікованої в журн. «Отечественные записки» у 1869 р. Отже, другим твором, надісла-

ним редакції «Правди», був саме переклад казки «Дикий пан». Дивно тільки, що цей твір, як і «Скриптура вістей з України», не зацікавили редакцію (можливо, це справді пов'язано з перервою у виданні «Правди» з середини 1870 до 1872 р.).

Незабаром твори І. Нечуя стали з'являтися окремими виданнями, – так, у 1869 р. вийшла книжкою «Гориславська ніч, або рибалка Панас Круть» (Львів). Але справжньою подією не тільки в житті письменника, а й в історії української літератури слід вважати появу у Львові його першої книги під назвою «Повісті І. Нечуя» (грудень 1872), куди ввійшли «Дві московки», «Рибалка Панас Круть» і «Причепка». Між іншим, це видання було готове ще наприкінці січня 1872 р., як писав Бучинський до Драгоманова 30 січня 1872 р.

Одночасно автор продовжував активно виступати в інших жанрах: так, 1871 р. у львівському журналі «Основа» надрукована стаття обсягом понад два друкованих аркуші «Органи російських партій» під криптонімом «І. Н.», у 1872 р. у «Правді» з'явився нарис «Мандрівка на українське Підляшшя». А на підході вже були «Запорожці», опубліковані «Правдою» 1873 р. (з'явилися й окремим відбитком), і окремі частини майбутнього роману «Хмари».

Літературний дебют Нечуя-Левицького, як і найближчої його славетної попередниці – Марка Вовчка, слід вважати блискучим. Цьому сприяли не тільки обдарованість, начитаність і спостережливість автора, а й значна дистанція (розуміється, вимушена) між часом написання і друкування творів, що дало авторові можливість краще їх продумати й відшліфувати.

Новизна цих творів і праць, високий ідейно-художній рівень зумовили їхній сильний резонанс. Згадаймо хоча б відомий відгук М. Драгоманова у статті «Українське письменство 1866-1873 років». А Панас Мирний 1904 р. у листі з приводу 35-річчя літературної діяльності І. Нечуя назвав його своїм дорогим учителем і високо оцінив роль письменника в історії української літератури: «...Подозволь мені хоч оцим німим листом виявити перед тобою свою несказанну подяку за все те, що ти зробив потайно – задля мене, а явно – задля широкої України».

Хотілося б згадати ще такий красномовний факт. 2 квітня 1869 р. О. Барвінський звертався до брата Осипа: «Напиши мені дещо про справи редакційні, щоб я не був як табака в розі. Я писав до Лисенка і до Ратая [...] Передаю через Пачкара посилку до Москви, що від вакацій у мене, і дам лист до Лисенка і там ще докладніше напишу про все і про катедру і Нечуя». Справа в тому, що серед галицьких громадських і культурних діячів того часу жваво обговорювалось питання про необхідність залучити здібного молодого науковця і талановитого письменника до роботи на кафедрі української літератури Львівського університету. Про це говорилося в їхньому листуванні тих років. Наведемо ще такі згадки. 8 січня 1870 р. Б. П'юрко звертався до М. Бучинського з проханням: «Ти ж старайся їх направити щосили, а особливо налягай на наших автократів, щоб вони довідувалися за Нечуєм задля обняття руської катедри ві Львові». Ще конкретніше йдеться про посаду, яка готувалася Левицькому в Галичині, у листі того ж П'юрка до В. Навроцького: «Головна причина тому була споминка про Нечуя взглядом обняття руської катедри на Львівським університеті, котру відволічи було годі...».

Нечуй-Левицький, як відомо, цієї посади не зайняв. Чому? Щоб відповісти певно на це питання, необхідно шукати додаткових матеріалів. Можна гадати, що письменникові, мабуть, не хотілося виїжджати за кордон, та й кар'єра університетського професора не вабила скромного Івана Семеновича. Єдиним свідченням того, що Нечуй без ентузіазму сприйняв ці запитання, є така фраза з листа М. Бучинського до В. Навроцького від 17 січня 1870 р. В ній висловлені й розчарування і разом з тим докір: «Доволі маємо за кордоном людей независлих, та багато із тих, правди не знавши, махають, як Нечуй, головою до всего: *laissez-allez* їх девіза».

На сідлецький період припадає кілька подорожей, важливих для розширення кругозору письменника. Так, улітку 1868 р. Нечуй-Левицький здійснив поїздку по Росії, завітав до Петербурга, де тоді жив Микола Костомаров, з працями якого автор «Двох москвою» познайомився ще в академії. Поїздки цю допитливий учитель словесності, географії й історії безперечно використав для ширшого знайомства з суспільно-

політичним і літературним життям Росії. Очевидно, відвідав він Ермітаж і Третьяковську картинну галерею (чи не тоді на письменника таке сильне враження справили Рембрандт, про що він неодноразово писав у своїх статтях).

Треба думати, що саме цю подорож описав Нечуй у тому листі до брата Дмитра, про який згадує їхня тітка А. Левицька у листі до останнього за лютий 1869 р.: «Жаль, что я не читала твоего письма, в котором ты описал свое путешествие. Не знаю, почему Митя мне не дал твоего письма, сколько я его не просила». Згаданий лист, який міг би розкрити багато цікавого, слід вважати безнадійно втраченим.

Наступного, 1869 року Левицький використав літні вакації, щоб побувати разом зі своїм другом Сольським за кордоном – у Відні й Швейцарії. М. Мандрика безпідставно твердить, що це була друга подорож письменника за кордон, помилково вважаючи першою поїздку Нечуя до Варшави 1867 р. Про намір Левицького поїхати за кордон у 1869 році дізнаємося з листа згаданого вище Ф. Ходака: «Року 1869 влітку інспектор добивався закордонного паспорта для Левицького до Пруссії, Австрії та Італії». Як свідчить лист до Огоновського 1890 року, Левицький відвідав у Відні П. Куліша і за його порадою поїхав не до Італії, а в Швейцарію. Перебування Нечуя-Левицького за кордоном у 1869 р. підтверджує й лист М. Подолінського Кулішеві від 24 липня того ж року з Відня: «Пулюй виїхав вже буде сему з 4 днів, Нечуй ще не вертався». Звертаємо увагу ще на таке місце з недрукованої статті письменника «Книжний український язык», написаної вже на схилі років: «Я недалеко от Вены разговаривал в вагоне с словаками на своем украинском языке, а они на своем, и мы отлично понимали друг друга».

Деякі дослідники пов'язують з цією поїздкою письменника до Австрії й Швейцарії відвідини Галичини. Але точних даних про це нема. Так, скажімо, О. Барвінський в одному випадку пише, що Нечуй-Левицький їздив у Швейцарію. Навідувався також у Галичину, щоби пізнати тутешні відносини, а в іншому місці, – що познайомився з Нечуєм тоді, коли письменник «вперше приїхав до Львова в 1884 р.» Існує думка про те, що Нечуй побував у Галичині під час першої поїздки за

кордон у 1869 р., це засвідчує нібито лист письменника до Шенрока. Проте у згаданий публікації подібного свідчення не знайдено. Мабуть, звідси ці невірні відомості потрапили і в інші праці.

У статті Є. П. Кирилюка читаємо: «В 1868 він виїжджає за кордон: був у Львові, у Відні зустрівся з Кулішем». Зовсім інший рік перебування І. Нечуя-Левицького у Львові наводить М. Возняк, посилаючись на листування М. Драгоманова з М. Бучинським: «Левицький був 1869 р. влітку у Відні, а 1871 р. навесні у Львові, де познайомився з Михайлом Подолінським, Наталем Вахнянином, Омеляном Партицьким та іншими й дав власним накладом друкувати свої повісті». Наведемо ще один документ, що вказує на можливу поїздку Левицького до Галичини у 1872 р. Це лист В. Навроцького М. Бучинському від 17 липня 1872 р.: «Ганкевич не їздив до Києва. Куліш і Нечуй мають десь незадовго їхати з Підволочиська до Відня».

Тоді ж у липні 1872 р. Бучинський повідомляв Драгоманову, що Куліш і Нечуй «около 1 августа переїдуть у Відень, перший, щоб вести дальше переклад св. письма, другий, може, з новими працями».

Отже, питання про час перебування Левицького в Галичині, зокрема у Львові, потребує додаткового вивчення. На нашу думку, є підстави вважати, що ближчий до істини М. Возняк: про поїздку Нечуя-Левицького в Галичину 1871 року, мабуть, не випадково залишилися якісь відомості і в Люблинському воєводському архіві: «У році 1871 він (Левицький – М. Т.) пробував повернутися до Сідльців через Галичину», – писав Ф. Ходак. Через десять років І. Нечуй згадуватиме про своє знайомство з І. Белеєм у Львові.

Цікавими та корисними були подорожі й місцевого, сказати б, значення, про одну з яких докладно розповідає Нечуй-Левицький у нарисі «Мандрівка на українське Підляшшя». Інтересні враження виніс письменник, відвідавши Яблочинський православний монастир. І в описі монастиря, а ще більше в розповідях про зустрічі з монахами, відчувається гостро критична думка майбутнього автора антиклерикальних творів. З усього видно, що до монастиря завітав аж ніяк не магістр богослов'я, а вчитель прогімназії, прог-

Дорогичин – одне з міст, яке Іван Нечуй-Левицький під час своїх мандрів відвідав та згодом описав

ресивний письменник, якому боляче було за людей, перетворених церквою на живих мерців, позбавлених радощів життя й свободи.

Мабуть, вже іншого літа (в липні) їздив Нечуй-Левицький разом зі своїми колегами у Дорогичин – місто над Бугом за 30 км від Сідльців. Був Нечуй і в Острозі. Про це він згодом, 1879 р. напише великий нарис «Дорогичин та Остріг – померші українські городи. Замітки з дороги». Цілком можливо, що зіставлення цього нарису з романом «Князь Єрмія Вишневецький» виявило б, як від першого твору до другого остаточно набирала конкретнішого характеру й змісту ряд картин, образів, думок.

Є підстави вважати, що письменник у ці роки відвідував і багато інших міст, містечок і сіл Підляшшя та Волині: Дубно, Вишнівець, Збарж, Берестя, Луцьк і село Теремне (про відвідання Луцька і села Теремне Нечуй-Левицький згадує в недрукованій статті «Українська кирея з Богородицею»).

До місця тут згадати і нарис Левицького «Живцем поховані», в якому автор пізніше (1882) оформив свої враження від поїздки з Сідльців у Стеблів через Київ, Фастів, Білу Церкву та інші пункти. З цього нарису ми дізнаємося про те, як, зустрічаючись з прикрими життєвими історіями, глибоко хвилювався Нечуй, як обурювали його вразливе серце розповіді про розгнуждане свавілля польських магнатів по відношенню до кріпаків, яким палким співчуттям переймався він до людей, скривджених польськими й українськими панами.

Заслугує на увагу викреслена автором при підготовці видання 1914 року (очевидно, з огляду на причіпливу царську цензуру) характеристика графа Ксаверія Браніцького, яка містилася у першому виданні нарису «Живцем поховані» (Львів, 1898). Неймовірна жорстокість Браніцького і Стемковського під час розправи над повстанцями, що потерпіли поразку, порівнюється тут з жорстокістю Муравйова-вішателя: «Браніцький вкупі з регіментарем – полковником Стемковським були уповносовні од короля забити повстання на Україні та покарати смертю гайдамак. Гетьман звелів четвертувати коло Умані гайдамацького проводника Гонту, повішав на шибеницях рядками попід лісом половлених гайдамак та запорожців після Уманської різанини саме тоді, як Стемковський в Кодні коло Житомира одрубав голови двом тисячам селян та запорожців після присуду на суді. А скільки він вигубив народа першого року після повстання, коли карав смертю без суду, цей останній «Муравйов Віленський» старої Польщі».

У величезному морі життєвих фактів, епізодів, історій розум і почуття письменника передусім хвилювали питання суспільно-економічного і політичного становища народу, його національних прав, що є невіддільними від прав політичних. Дійсні факти поглиблювали розуміння Нечуєм-Левицьким сучасного становища народу, підтверджували те, про що письменник дізнався з літератури чи образотворчого мистецтва.

Побіжний огляд нарисів Нечуя-Левицького дає можливість зрозуміти, що вони не тільки доповнюють біографію письменника новими цікавими фактами, проливають світло на деякі питання світогляду їх автора, а й допомагають краще усвідомити життєву основу майбутніх його творів.

У «лабораторії» виникнення і опрацювання творчих задумів Левицького роль названих нарисів, особливо останнього, приблизно така ж, як і «Подоріжжя од Полтави до Гадячого» Панаса Мирного, з тією лише різницею, що на основі останнього твору «збудовано» було великий роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», нарис ж Нечуя не переросли в конкретний твір, хоча мотиви їх, думки та ідеї знайшли місце не в одному романі й повісті письменника.

Отже, як бачимо з наведених матеріалів, життя Івана Нечуя-Левицького в Сідльцях, сповнене молодечого завзяття, кипучої енергії, підпорядковувалося наполегливій творчій і громадсько-культурній праці, яка швидко вивела письменника в число першорядних майстрів літератури.

М. ТАРАНЕНКО

м. Запоріжжя

Sub sigillo secreti – цілком таємно (лат.).
Laissez-allez – свобода дій (франц.).

Друкується за публікацією: М. П. Тараненко, До характеристики седлецького періоду творчої біографії І. Нечуя-Левицького, „Радянське літературознавство”, Київ, 1971, № 6, стор. 30-39.

Західне Полісся в Українській Державі гетьмана Скоропадського (Історія в документах)

На підставі Берестейського мирного договору, укладеного в ніч з 8-го на 9-е лютого 1918 року, основна частина Берестейсько-Пінського Полісся опинилася в складі Української Народної Республіки (УНР), межа якої на Поліссі пройшла по лінії Високе, Кам'янець, Пружани, Вігонівське озеро і т.д. Історик Іван Пусько пише: «Центральна Рада відразу ж після повернення до Києва після втечі муравйовських агресорів¹ направила своїм генеральним комісаром українських земель на захід від колишнього російсько-німецького фронту члена управи чинного Союзу визволення України Олександра Скоропис-Йолтуховського², враховуючи його багаторічний досвід співпраці з німцями та австрійцями»³. Він очолив Холмську губернію, до складу якої увійшли Холмщина, Південне Підляшшя (Костянтинівський, Володавський і Біло-Підляський повіти), Берестейський, Кобринський і Пружанський повіти Гродненської губернії, Ковельський повіт Волинської губернії. Оскільки австрійська військова влада не пустила губернського старосту Скоропис-Йолтуховського у місто Холм, то він зробив центром губернії Берестя. Таким чином, Холмщина числилася в губернії лише номінально. Пінщина виявилася ж у складі Поліської губернії з центром у місті Річиці (з 9 серпня в Мозирі). Історія Поліської губернії значно відрізняється від історії Холмської, і ще менш вивчена, тому Пінщину ми будемо розглядати в окремому розділі.

29 квітня 1918 року шляхом військового перевороту до влади приходять колишній генерал-лейтенант російської армії, багатий поміщик Павло Скоропадський (1873-1945), який оголошує себе гетьманом Української Держави. Історія перебування Берестейсько-Пінського Полісся у складі Української Держави гетьмана Скоропадського мало вивчена, хоча в 2009 році в Луцьку вийшла книга Івана Пушука (Пусько) «Берестійщина у складі незалежної Української держави 1918-1921 рр.». Однак ця книга написана на наукових та

мемуарних матеріалах, присвячених цій проблематиці, а також з використанням українських газет, що виходили в 1918-1920 роках. Архівні матеріали, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (Київ), в цій книзі не використовувалися. Тому буде цікаво читачеві вперше познайомитися з документами з київського архіву, присвяченими перебуванню Берестейщини у складі Української Держави гетьмана Скоропадського.

Холмська губернія

У березні 1918 року була утворена Холмська губернія, а незабаром в кінці місяця з Києва прибула до Берестя губернська влада на чолі з Олександром Скоропис-Йолтуховським. У губернських комісарів були повноваження колишніх царських губернаторів. Історик Юрій Гаврилюк пише: «З приходом до влади гетьмана Скоропадського всі губернські комісари, призначені урядом УНР, були звільнені зі своїх посад. Гетьманський уряд комісаром Холмщини, Підляшшя і Полісся призначив нікому невідомого генерала Морозова⁴, однак завдяки втручання Холмського комітету на цю посаду було повернуто О. Скоропис-Йолтуховського. Незабаром комісарів почали називати старостами, з вересня 1918 року у Бересті став виходити «Вістник Холмського губерніяльного староства»⁵. Німецька військова влада передала новій українській адміністрації у управління тільки такі області, як охорона здоров'я, забезпечення продовольством, допомога біженцям, церковні справи, освіта і частково – господарська діяльність, забезпечення громадського порядку, судочинство. У губернській адміністрації на початку її діяльності за охорону здоров'я відповідав доктор Василь Дмитріюк⁶, за продовольче забезпечення – Антон Васинчук⁷, за церковні справи – протоієрей Віктор Козловський⁸, за освіту – Карпо Дмитріюк⁹, за судову владу – адвокат Володимир Криниць-

кий¹⁰. У канцелярії староства працював також і відомий український діяч Володимир Мартинець¹¹.

Документ № 1

Ф. 2207 Оп. 1, Спр. 1785, Арк. 2.

Затверджую
Гетьман Всієї України Павло
Скоропадський
«25» Травня 1918 року
Посвідчив за Державного Секретаря
І. Романов

Постанова

Про тимчасове встановлення судової влади на території Кобринського, Пружанського, Берестейського і Більського повітів Гродненської губ., Пінського повіту Мінської губ., Ковельського та Володимир-Волинського повітів Волинської Губернії.

Рада Міністрів Української Держави
ви 25 Травня 1918 року,

Постановила:

1. Території Кобринського, Пружанського, Берестейського і Більського повітів Гродненської Губернії, Пінського повіту Мінської губ. в тих частинах, які ввійшли в границі Української Держави згідно з мирним договором Укр. Народ. Респ. з Державами Почвірного Союзу від 9 лютого 1918 р., прилучаються до Округу Луцького Окружного Суду.
2. В складі Луцького Окружного Суду з 1-го Червня 1918 р. устанавляються нові посади: а) товариша Предсідателя – дві, б) члена суду – чотири, в) товариша прокурора – п'ять, г) секретарів суду – дві, і) помічника секретаря – чотири.
3. До повернення на місце, в зв'язку з відновленням комунікації, евакуованого персонального складу Луцького Окружного Суду, Міністр Справ Судових доручає одному з товаришів Предсідателя цього Суду і загальне зібрання місцевих членів є правомічне для вирішення всіх справ, які вирішуються загальними зборами відділів Окружного Суду.

Карло Дмитріюк з родиною та братом Василем Дмитріюком (сидить)

4. Чинність Постанови Тимчасового Російського Уряду від 1-го Травня 1917 року (Собр. Узак. 1917 року ст. 77) на території Ковельського і Володимир-Волинського повітів Волинської губ. та Пінського повіту Мінської губ. припиняється.

5. Мирові Судді і Предсідатель 3 їздів в Українських частинах Кобринського, Пружанського, Берестейського, Більського повітів Гродненської губер. та Пінського повіту Мінської губер., а також в Ковельському та Володимир-Волинського повітів Волинської губер. призначаються Міністром Справ Судових на строк до 1-го Січня 1922 року з числа осіб, які відповідають умовам, зазначеним в арт. 40³ 40² Укр. Суд. Уст.

6. Кількість участкових і додаткових мирових суддів по кожному з цих повітів предоставляється встановити Міністру Справ Судових.

7. Всі видатки, потрібні для переведення цієї постанови в життя, відпускаються з коштів Української Державної Скарбниці щорічно на загальних основах, а на 1918 рік – по пред-

ставленню Міністром Справ Судових окремого обрахунку.

8. Термін переведення цієї постанови в життя, але не пізніше 1-го Липня 1918 року, доручається встановити Міністру Справ Судових.

Голова Ради Міністрів

/-/ Ф. Лизогуб¹²

Міністр Справ Судових

/-/ М. П. Чубинський¹³

Губернська влада відразу почала відновлювати систему початкової освіти. Ще додовго до початку навчального року колишніх поліських вчителів збирали по всій Україні.

Документ № 2

Ф. 2201, Оп. 1, Спр. 843, Арк. 6.

До Міністерства Народної Освіти
1-го вчителя Ставської 2-класової
школи Брест-Литовського повіту

Гродненської губ. Матвія Повідайко
Прохання

С 1-го вересня 1917 року я не одержую жаловання на посаді першого вчителя згаданої школи. Останній раз

жаловання за серпень 1917 р. вислав мені Інспектор народних шкіл 2-го участку Брест-Литовського повіту Гродненської губ. п.[ан] Сівець, мешкаючи в м. Дісні Віленської губ.

Скоро після сього почався більшовицький вибух, і се, думаю, було причиною затримання мого жаловання про надсилку котрого я кілька разів писав ще в 1917 року й в січні-квітні с. р. до Інспектора п. Сівеца і Комісара Холмицини, Підляшшия та Полісся, але я до сього часу не маю ніякої відповіді.

Од військової служби я звільнився 20 березня с. р. по росформированні 148 п. Вороніжської дружини, в якій я служив.

До місяця своєї служби, себ-то до Ставської школи, сперишу їхати було неможливо по обставинам од мене не залежним. І й 7 сього червня, як їхали двома групами до Берестя-Литовська вчителі на курси, я також не мав змоги туди їхати, позаяк захворів (воспалення бронхів і верхушок легких) ще в травні й досі зовсім не видужав.

Крім того, я не одержав 64 кар. 80 коп. жаловання за червень і липень 1915 року. Сі гроші, як повідомив мене Інспектор народних шкіл 1-го участку Брест-Литовського повіту п. Богданов, він виклопотав для мене з другого джерела, одначе я їх не одержав. Після сього повідомлення я більш не мав ніякої звістки від Інспектора Богданова, треба полагати через те, що він живе в Москві.

Трохи поправившись од своєї хвороби, я тепер по распоряженню Катеринославської Повітової Земської Управи, згідно моєї просьби ходжу вільнослухачом на вчительські курси. В допомозі, яку одержать учителі Катеринославського повіту, мені відказано.

Зараз я зі сімєю знаходжусь в вельмі прикрім становищу, не маючи зовсім грошей для життя, не кажу вже для лікування хвороби, котру я одержав і ще раніш, під час військової служби.

З огляду на вищезгадане я звертаюся до Вас, п. Міністре, з уклінним проханням про надсилку мені жаловання починаю з 1-го вересня 1917 року по останній час і далі, а також, коли можливо, то 64 кар. 80 коп. За червень і липень 1915 року й допомогу, яка помагається прослухавши учительські курси, по слідкуючій адресі:

М. Катеринослав, Єкатерининський проспект, помешкання № 104, Матвію Повідайко

Учитель /-/ Матвій Повідайко
15 червня 1918 року

Документ № 3

Ф. 2201, Оп. 1, Спр. 843, Арк. 131.

Народне Міністерство

Справ Закордонних

Червня 19 дня 1918 року

№ 4640

Київ Терещенська 9

Телефон 37-24

Вельмишановний Миколо

Прокопович¹⁴!

Долучаючи до цього папери записку Холмського Губерніяльного Виконавчого Комітету від 8 червня 1918 року за № 448 прошу Вас не одмовити звернути особливу увагу на порушену в записці справу і задовольнити прохання Комітету, позаяк нині питання про освіту на Холмщині набуває особливої ваги, яко підстава для результатів майбутнього референдуму який остаточно вирішить справу про долю Холмщини чи належатиме вона до України; позитивне рішення цього питання можливо лише при найбільшій народній свідомості якій великий мірі допоможе негайно упорядкована Українська школа.

Прошу прийняти вираз моєї найщирішої поваги.

Управляючий Міністерством Закордонних Справ /-/ Д. Дорошенко¹⁵

Система освіти в Українській Державі перебувала в катастрофічному стані. Гетьман Скоропадський писав у своїх спогадах: «Нижчі школи були в стані повного розвалу. Головна турбота міністерства полягала в тому, щоб створити умови, при яких з осені заняття могли би нормально відновитися. Не кажу вже про те, що в багатьох школах не було вчителів, будівлі були, особливо у прифронтовій смузі, в жахливому стані»¹⁶. На Поліссі положення було ще в сто разів гірше: села спалені, шкільних будівель немає, жебраки і голодні селяни-поверненці не в змозі утримувати сільські школи. Проте активність Губернського Комісара освіти Карпа Дмитріюка і його заступника Тимоша Олесіюка¹⁷ дозволила не тільки почати новий навчальний рік, а й створити досить ефективну систему підготовки вчителів початкових шкіл: двомісячні вчительські курси у Бересті. На ці курси звозили вчителів-поліщуків з усієї

України, а також шукали на місці – на Поліссі.

Документ № 4

Ф. 2201, Оп. 1, Спр. 843, Арк. 1.

УНР

М. Н. О.

Комісар Народного
Міністерства Освіти
на Холмщині, Підляшшу
та Поліссю

До Пана Міністра Народної
Освіти

На Холмщині, Підляшшу та Поліссю в сучасний момент, як і до війни ніяких громадських організацій нема, і на утворення їх у близькім часі надії покладати неможна, позаяк ці країни зруйновані та сплюндровані до щенту, а населення, котре поверне на свої рідні місця із ріжних країн бувшої Російської держави, всі свої сили та зусилля мусить покладати на здобуття господарського майна – так живого

як і мертвого. Таке становище населення не дасть йому змоги не тільки цілком утримувати свої школи, но й хоч невеличку частину своїх прибутків уділяти на ніх. Таким робом, утримання початкових шкіл на Холмщині, Підляшшу та Поліссю повинна взяти на себе Держава, й як це зроблене не буде, то школа в вище полічених країнах існувати не зможе.

На Холмщині та Підляшшу, в межах Холмської губернії, лічиться початкових шкіл 1190, при 1238 учителях; на Поліссю приблизно 590 шкіл, при 616 учителях (приблизно), та на Волині у Ковельському повіті, що має прилучитися до Холмщини, – 265 шкіл (приблизно), при 275 учителях (приблизно). Всього шкіл приблизно 2045, при 2129 учителях (приблизно).

Рахуючи кожному учителю по 200 карбованців на місяць, загальна сума річна потрібного на початкові школи кредиту зазначиться цифрою 5109600 карб.

Встановляючи суму 200 карб. цюмі-

Ф. 2201, Оп. 1, Спр. 843, Арк. 2.

Підрахунок
початкових шкіл на Холмщині, Підляшшу та Поліссю, в Ковельському повіті на Волині та Пінському повіті на Пінщині

Назва повіту	Число шкіл					Число вчителів			
	Двоклясові	Одноклас.-однокомпл.	Одноклас.-двокомпл.	Другі класи	Всього	Старших	Завідуючих двокомпл. шкіл	Інших учителів	Всіх учителів
Холмщина									
Холмський повіт	4	246		12	262	16		250	266
Грубешівський повіт	12	206	1	15	234	27	1	220	248
Замістський повіт	6	91		4	101	10		97	107
Томашівський повіт	8	162	1	13	184	21	1	171	193
Білгорайський повіт	5	80		7	92	12		85	97
Підляшшя									
Володавський повіт	2	134			136	2		136	138
Більський повіт	5	114		1	120	6		119	125
Константиновський повіт	3	58			61	3		61	64
Разом Холмщина і Підляшшя	45	1091	2	52	1190	97	2	1139	1238
Полісся									
Берестейський повіт	5	250	10		265	5	10	260	275
Кобринський повіт	5	200	10		215	5	10	210	225
Більський пов. [б. Гродн. губ.]	4	100	6		110	4	6	106	116
Разом Полісся	14	550	26		590	14	26	576	616
Волинь									
Ковельський повіт	5	250	10		265	5	10	260	275
Всього	64	1891	38	52	2045	116	38	1975	2129

сячної платні кожному учителю, я вихожу із вищезазначених міркувань про неможливість органам самоврядування на Холмщині, Підляшшу та Поліссю приймати участь в удержанню учителів як в інших місцях України, де до мінімальної платні в 150 карб. на місяць, яка сума виплачується Державою, земства чи города додають з свого боку якусь певну суму, в інших місцях цей додаток рівняється 100 карб. на місяць.

Подаючи згадані пояснення, що до кредиту на початкові школи доручено мені Комісаріату, прохаю Пана Міністра як найскоріше відпустити цей кредит у моє розпорядження з огляду на необхідні потреби, котрі становитиме життя що до організації шкільної справи на Холмщині, Підляшшу та Поліссю, – Країнах зруйнованих війною.

Додаток: підрахунок шкіл.

Комісар /-/ Карпо Дмитріюк

Діловод /-/

[Додаток з підрахунком шкіл – дивися таблицю на попередній сторінці.]

Документ № 5

Ф. 2201, Оп. 1, Спр. 843, Арк. 3.

В Департамент нижчої школи

Міністерства Освіти

Комісара Освіти на Холмщині,
Підляшшу та Поліссю

Звідомлення

про стан нижчих шкіл на Холмщині,

Підляшшу та Поліссю

Оскільки мені довелося обслідувати школи на Підляшшу та Поліссю, шкільна справа в цих зруйнованих землях тепер в такому стані, що її інакше не можна назвати, як цілковитим знищенням школи.

1) Холмщина. На південній Холмщині (повіти: Холмський, Грубешівський, Томашівський, Замітський, Білгородський) під час окупації її австрійським військом і до сього часу українських шкіл не було й немає, в якому стані там шкільні будинки, довідатись не довелося, бо нас туди не пропускають таки-що.

2) Підляшшя. На північній частині Холмської губ. (повіти: Володавський, Більський, Константиновський) українські школи заснувала була Шкільна Рада Союзу Визволення України¹⁸. Таких шкіл було там біля 60, але тепер вони по більшості позакривалися за браком грошей і вчителів: гроші при-

пинив вислати С.В.У., а вчителі, переважна більшість яких була з полонених українців, пороз'їжджалися по домах. Командировані мною холмщане-учителі мусять перейти вперше українські курси, і лише тоді можна буде їх послати по школах. Що до шкільних будинків на Підляшшу, то повної картини ми не маємо, бо ще не одержали відповіді на мою анкету, яку я послав з Берестя по німецьких комендатурах. В усякім разі нема шкіл, які не потрібували би ремонту; значна кількість шкіл зайняти німецькими командами. Скільки шкільних будинків до початку нового шкільного року буде пристосовано до навчання в них дітей, покаже задана анкета.

3) Полісся. Як і на Підляшшу, на Поліссі (повіти: Берестейський, Кобринський, Пинський, Ковельський) були українські школи, засновані С.В.Укр., кількість приблизно до 90. З тих самих причин, що й на Підляшшу, ті школи в даний мент не обслуговуються вчителями, бо їх немає.

Щоби мати на згаданих землях шкільну організацію, щоби вже тепер складатиме шкільну сіть, випрацювати докладний план відкриття шкіл в найпотрібніших місцях, щоби добрати певні кадри учителів-українців, – на все це зараз же потрібні робітники по шкільній справі там, на місці; необхідно перевезти до Берестя упорядкований канцелярський апарат, який міг би вже тепер розпочати підготовчу роботу по складанню всіх необхідних відомостей, головним чином шкільної статистики. Без певного кадра робітників орієнтуватись в шкільній справі на землях, до щенту сплюндрованих, неможливо.

М. Київ /-/ Карпо Дмитріюк

18. VI. 1918 р.

Продовження в наступних числах

Підготував Олександр ІЛЬІН

Фотографія надана

Володимиром Дмитріюком

(сином др. Василя Дмитріюка)

1. Муравйов Михайло (1880-1918) – більшовицький військовий діяч. Наприкінці січня 1918 р. очолюваний ним частини Червоної армії взяли Київ, де влаштували терор проти українців.

2. Олександр Скоропис-Йолтуховський (1880-1950) – відомий український громадський, політичний і державний діяч, пуб-

ліцист, автор досліджень з економічних та політичних тем, помер в сталінському таборі у Мордовії.

3. Пусько І. Початки адміністрації Української Народної Республіки на Південному Підляшші та Берестейщині в 1918-1919 рр. та її спадкоємність // Українці Холмщини і Підляшшя. Історичний, політичний і соціально-економічний розвиток. Луцьк, 2008. С. 45.

4. Микола Морозов (1875-?) – генерал-майор Генерального штабу російської армії, останній командувач Кубанської армії.

5. Гаврилюк Ю. Берестейщина – регіон у лабетах геополітики // Пам'ятки України. 2002. № 3-4. С. 69.

6. Василь Дмитріюк (1890-1973) – український громадсько-політичний діяч Підляшшя і Полісся, депутат польського сейму.

7. Антон Васинчук (1885-1935) – український громадсько-політичний діяч Холмщини, засновник культурно-просвітницького товариства «Рідна хата», депутат польського сейму.

8. Віктор Козловський – до революції настоятель Холмського собору, член Холмської духовної консисторії.

9. Карпо Дмитріюк (1886-1921) – український громадсько-політичний діяч Підляшшя і Полісся, комісар освіти Холмської губернії, брат Василя Дмитріюка.

10. Володимир Криницький (1888-1954) – український громадсько-політичний діяч Полісся, голова Брестської «Просвіти».

11. Володимир Мартинець (1899-1960) – український політичний діяч, журналіст, публіцист, один із творців і керівників ОУН.

12. Федір Лизогуб (1851-1928) – український громадський і державний діяч, голова Ради Міністрів Української Держави (10.05.1918 – 14.11.1918).

13. Михайло Чубинський (1872-1943) – професор права Харківського університету, міністр судових справ Української Держави, син видатного українського фольклориста й етнографа Павла Чубинського.

14. Микола Василенко (1867-1935) – український громадсько-політичний і державний діяч, історик держави і права, академік, міністр освіти Української Держави.

15. Дмитро Дорошенко (1882-1951) – видатний український історик, громадсько-політичний і державний діяч, міністр закордонних справ Української Держави.

16. Гетман Скоропадський. Мои воспоминания. У кн.: Смирнов А. Проект «Украина». Москва, 2008. С. 247.

17. Тиміш Олесіюк (1895-1978) – український громадсько-політичний діяч, публіцист, заступник комісара освіти Холмської губернії.

18. Союз Визволення України – політична організація емігрантів з Наддніпрянської України, створена 14 серпня 1914 р. у Львові, виступала за створення незалежної Української держави з допомогою Німеччини, вела національно-просвітницьку роботу серед полонених українців російської армії. Одним з керівників СВУ був Скоропис-Йолтуховський.

Трибуна читачів

Перша Ватра без лемківського Нестора

Якби вчера былизме на 28 Лемківскі Ватрі в Ждыни, ишчы зме не забыли гвонішніого дойджу, а юж зас доляво нас на 29 Ватрі.

Рік тому не дост же ляво то ишчы было барз студено. В неділю по Службі Божі хто міг втікал домів. Заходяне всідали в свої крас авта, а Лемкы з України глядали своїх товаришы з автобусу, жебы як найскорше лышыгы ждыньске болото. Вшыткы перемочены доцяп. Презорнійшы взяли зо собом грубы куртки и гумякы, але будучы фурт на дворі и они передзебеніли. Мы з мужом тіж по Службі Божі пішлизме лем пожегнатися з нашыма знакомыма и тіж втікализме домів. При самі брамі стрінулизме нашого доброго знакомого, лемківського Нестора – Теодоря Кузяка.

Як все втішылизме ся з той стрічы. Пан Теодор хочкі забезпечыли ся в куртку з капюзом, тіж были зляны и змерзненны. Привитализме ся, коротко побесідували, але розсудок казал нам втікати з дойджу. Обіцялизме стрінуты ся в Бортнім, же гнет приіхаме, а обовязково на кермеш як гвони.

В найчорнійшых думках не припушализме, же то буде наша остатня бесіда. З Теодоріом Кузяком юж нигда не замінилизме слова. В серпни дішла до нас сумна вістка: *Фецко Кузяк сут в горлицькым шпытали, мали випадок, стан барз поважнни.*

З місяц, коли серце твердого Руснака колишніого червеноармійця, „не хотіло ся одмельдувати”, былизме ишчы пару раз при Них, але бесіды юж не было. Товды лем мы зме фурт бесідували, а Федір, о диво, нич нам на то не рекли. Не знам чи чули нас, ци юж Ім шуміли лісы на Небесні Поляні. В суботу 25 вересня 2010 рока, по полудни, тіж нич не повідали, лем послідні раз приздріли ся до очы Маркови Постолови-Ярузі, з котрым не раз провадили довгы бесіды, аж до пізной ночы. Так ся пожегнали з нами. На другі ден, в неділю рано юж были там, де не є ни болізни, ни печали, ні въздыханя, но жызн безконечная.

29 Лемківска Ватра была першом на котрі бракло Нестора Чепігы. Думам, же то неоджалувана втрата для нас, але не можеме нич на тото порадити. Можеме лем подбати о то, жебы память о Теодорі Кузяку была переказувана в наших пришвых поколіннях, жебы была вічна.

В часах мойой молодости, перше познала єм Нестора Чепігу з *Нашого Слова*, а пак дуже пізніжше одкрыла єм, же то Теодор Кузяк – бортнян, писатель и маляр. На єдні выставі Іх образ *Góralu, czy Ci nie wstyd?!!* дослівно повалил мя на коліна. Од той хвилі обявили ся для мене „маляріом моіх часів” хочкі незрозуміло недоціняным. Были Чловеком, котри понад вшытко

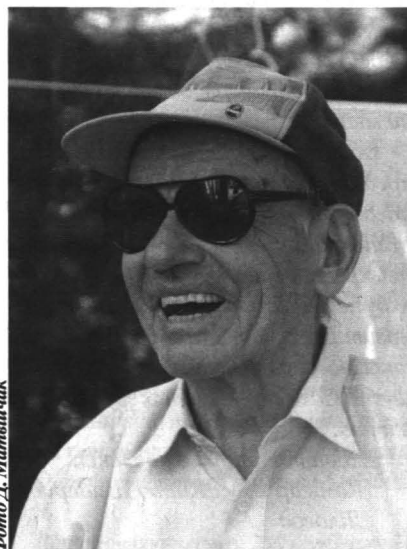

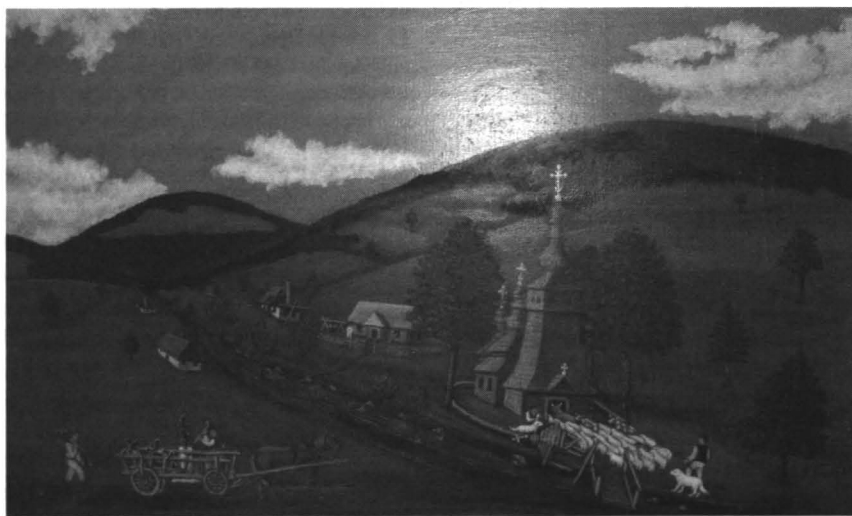
Фото Д. Матейчак

Теодор Кузяк

любил свою Лемковину, кольорово єй зописували словом и пендзлом. Яко маляр добрі знали ся на кольорах, для Них чорне было чорным, а біле білым, але потрафили тіж перфекційні лучыти найружнійшы кольоры.

На Іх образы мож призерати ся годинами і фурт дашто нове в них вычитати, сут медом для мойого лемківського духа, спонуком, котра выкликує глибокы рефлексії.

Час скоро минат, але хвилі прожыты з Теодором Кузяком все сут жывы и выразны, як колоры Іх образів, як Іх бесіда, проста и безпосередня. Бо Федір як мали дашто повісти, то не „обвивали в баволну”, але квали „просто з моста” и не єдному ся тым наразили. На нашы справы мали ясно спрецизуваны погляды. Не крыли свойой сьвідомости, ци то ся дакому подабало ци ніт, але тіж не упереджали ся до іншых за іх протилежны погляды. Для Них найважнійша была Лемковина, а вшыткы іншы спекуляції, забіганя и діяня о гоноры ци впливы, то по іхніому была: „нікому не потрібна мішанина-болганина”. Они любили быти всяди там де діяло ся дашто наше, не бойкотували наших імпрез, бо дашто ся Ім не подабало. Приїжджали до Зиндрановы на *Од Русаля до Яна*, стрічализме Іх и в Свиднику, но и обовязково все были на Ватрі.

Теодор Кузяк, *Góralu, czy Ci nie wstyd?!!*

Вияткови человек, так найкоротше можна бы повісти о Теодорі Кузяку. Любили люди, мали дуже знайомих, серед своїх ровесників, але тіж серед дуже молодших од себе и чисто молодых тіж.

Коли жегнализме покійного Теодора Кузяка на місці його спочинку в Ряшові єден молоді человек зо Заходу, Дарко Матійчак, прекрасні пожегнал покійного лемківського Нестора. Прощальне слово Дарофея глибоко запало мі в памят. Позволю собі приточыти го в цілости, бо оно єст фурт актуальне.

Дорогы Стрыку Фецку!

Минуло юж 13 років од хбили коли по раз перший в своїм жыттю єм Вас споткал, коли приїхал єм до Бортного, до Вашой деревняной хыжы в котрі чекала на мене Ганя – моя жена – внучка Вашого брата Петра. В 1997 році коли з Горлиц іхал єм автобусом до Бортного не міг єм увірити, ба, не міг єм начудуватися людям які в ліновым автобусі бесідуют по свому. Мої очы не могли насытитися прекрасным красвидом гір и природы, и майже байкового села Бортне – де здаволося час станул в місци, а лемкы якбы николи не выїхали и як давнїйше жыют помедже горами. Хтовды то зрозуміл єм чого так барс міцно покохалисте Лемківщину, покохалисте Бортне – бо тепер Бортне то Лемковина.

Гнес барс тяжко єст описати словами жаль, смуток и порожнечіст яка залишатся по Вас. Жаль так великій же аж болит серце, а в очах вказуются слезы, бо разом з Вами одходить част правдивой Лемковины, той з років Вашой молодости, котра як тота гірська вода хоц часом быват студена, небезпечна і коломутна, то єднак кришталева, чыста и здорова.

Стрыку Фецку, бо так єм ся до Вас все звертал, так як и каждый селянин з Бортного, бо былисте Стрыком для тых што жыют в горах, як и для тых што мешкают на Заході, былисте Стрыком

для молодых і старших – былисте и на все будете Стрыком цілой Лемковины.

Для нас молодых будете оратором лемківской мовы, живым словником старых юж не ужываных и забытых слів. Любилисте оповідати и былисте незміреном скарбниціом оповідань, гумору і жарту, старых сьпіванок і анегдот.

Яко хлопец былисте сьвідком війны, драматів и трагедії лемківського народу. То Вы Стрыку, як ништо інший пам'яталисте де перед війном и виселініом в Бортнім стояла Ваша рідна курна хыжа, де мешкали Шкураты, Горбалі, Феленчаки, Пашкы и Гбуры, де мал поле Мадзік, а де Воробель и Кузяк, як выглядала корчма в жыда. Памяталисте гарды, квітучы луки в Розтоці и же за хыжом родилися бандуры и зерно, а навет пам'яталисте як смакувала на Сьвата Великодны паска хпечена з муки змеленой в млинци. Былисте уважным обсерватором природы, сільского жытя, культуры, и обрядів. Малисте великій талант и пасю до оповідань, же в головах тых што Вас слухали оживали на ново села і людє, а в церквах били дзвоны.

В жыттю каждого з нас ниц не дієся без Волі Божой – так и Вам Стрыку Бог дал довгы роки жытя и дар до малюваня і писаня. Бо думам, же для нас выштыкых былисте и все будете Великым Лемківським Артистом – фотографом и редактором своей эпокы, на жаль минулой «Золотой Лемковины» затриманой през Вас на фільмах з полотна и картках книжок. Залишате по собі велике богатство культурове.

Хоц былисте індивідуалістом то любилисте и шанували другого человека. Былисте особом скромном, теплом, сердечном, гостинном и щыром, а передо выштыкым былисте Руснаком – патріотом, котрий понад выштыкко любил лемківску землю, культуру и церков – то спід Вашой руки вышли прекрасны образы лемківських церков.

Гнес Вас жегнаме – хоц не на Лемківські землі в Бортнім, де Ваша хыжа, де пришилисте на сьвіт праві 84 роки то-

му и Магурич почул Ваш плач, и де можна повісти одышлисте з того світа – але особливо для мене будете все жыты в Бортнім, де дальше будете малювати, писати и жартувати, де будете в шапці стояти при Свої хыжы и де будете ходити з паличком по селі і до церкви.

Часто так є, коли дуже люди любят человека и каждый хоче го мати для себе. Але як і сами сте повідали – Ряшіл ближще гір як захід.

Дорогы Стрыку Фецку – буде нам Вас барз бракувало и Вашого товариства. Юж николи не почуєме Вашого голосу, юж николи нам ниц не пооповідате и не намалюєте, юж николи не пришлете оригінальной сьватоchnой карткы написаной на машыні. Ани на жаль юж николи не сядеме разом за єдным столом в Вашій хыжы, ци при колибі за річком. Юж николи не будеме для Вас Жилетом, Марціном, Лемурам, Бльокадом, Хытрым, Кудлатым, Китком, ци Дз'ядами з поду.

Юж николи не буде так як било. Але на все лишытєся в наших споминах, серцях и пам'яті. Дякую Богу, же міг єм Вас познати.

Позвольте, же в імени Стрыка Фецка – бо на певно бы тото зробили – под'якую:

Dziękuję bliskiej memu sercu Helenie za wspólne życie, troskę i opiekę, a przede wszystkim za tolerancję i wyrozumiałość dla moich pasji i miłość do Łemkowszczyzny,

Дякую сынови Петрови и його родині за велике и добре серце,

Дякую Вам дорога родино за ваше тепло, пам'ят и пережыту з Вами радіст,

Дякую Стефанії и Миколайови за гостинніст, опіку и все отворены для мене двері,

Дякую Наді и Лені за поміч і догляд мойой хыжы,

Дякую Данусі и Штефанови за пережываны разом Сьвата,

Дякую Вам Бортняне за бесіду, гостину и добре слово, за сыр и масло, хліб и молоко,

Дякую Вам мої приятеле ...

Гнес рано был єм в Бортнім при Вашій хыжы и з загорідкы спід посадженой Вами яличкы взял єм жменю рідной Лемківской землі котра Вас выдала на сьвіт – Любий Стрыку Фецку – жегнаю Вас.

Вічная Вам Памят!

Петрова ПАРАСКА

**Документальний фільм „Вогонь і зброя” – розповідь про
УПА на Закерзонні – можна замовити телефоном
87 615 72 33, або електронно boghal@wp.pl в ціні 20,00 zł
+ 10,00 zł поштова післяплата (zaliczenie pocztowe).
Прибуток від продажу йде на відновлення цвинтарів
на Закерзонні.**

Іван КИРИЗЮК: ВІРШІ

Усміхнись

Усміхнись
Дивлячись
В дзеркальце
Мене
Там нема
Я тільки думкою
Тільки спогадом
Доторкнувсь
Твого лице
Час
Вибілює
Останнього листа
Що прийшов
Від тебе

Крив'ятичі, 30 червня 2012 р.

Пам'ять

Знаю
Ти завітнеш
Там
Де цвіту
Ніхто
Не сподівається
Будеш
Знова така
Яку пам'ятаю
Однак не знаю
Чи в долонях твоїх
Будуть мої долоні.

Крив'ятичі, 30 червня 2012 р.

* * *

У теплих
Весняних просторах
Розгомонивсь
П'янкий
Пташиний спів
Танцює
У річці
Золоте
Око сонця
Розгойдане
Грудьми молодичь
У час купання
Білий станік
Пливе
До берега
Повен добрих надій

Більськ, 17.05.2009 р.

Дикий сад

Душею я там
Де дикий сад
Частував моє серце
Цвітом
Теплих мрій,
Повертаю там
Де річка Гошівка
Повна
Лемківського гомону.
Знаю
Вже в горах
Сонце ранкове
Відчинило двері
Добрих сподівань,
Танцює в Карпатах

Весняна
Музика життя,
Випечена за пазухою,
Зігрита надіями,
Вишита кирилицею
В червоно-чорний хрестик

Більськ, 11.04.2008 р.

Залишилось

Місяць
Вітром вмитий
Золотить віконце
Де під іконою
В затишші хати
Псалом візантійський
Гомонить тепло
Мовою предків –
Слово недосказане
Залишилось
На землі.

Крив'ятичі, 16.09.2007 р.

Оре

Босоногий вітер
Приспав
Верби й берези,
Тишею могильною
Дримає
Ніч –
Чому ж
Заіржавілим болем
Оре душу
Прожитий день?

Крив'ятичі, 16.09.2003 р.

Прощання з Руссю

Кожний із нас народжується просто дитиною. Згодом отримуємо ім'я, вчимося говорити, вдома і в школі нас вчать і виховують – в тому числі і патріотично: прищеплюють національну пам'ять та свідомість, говорять про національних героїв, показують місця великих історичних подій. На Підляшші доводилося нам самим, входявши вже у дорослий вік, шукати своїх національних героїв та віднаходити в навколишньому краєвиді історичні місця. Справді – збереглося їх трохи: городища, Замковими горами назагал називані, та кургани... І тьмяне поняття про колишню Русь, підказуване церковністю та кириличністю релігійного життя. Саме ця давно зруйнована країна стала вихідною точкою мандрівки у пошуках ідентичності. Оживляли ми у своїй уяві колишніх князів, дружинників їхніх, наслуховували, надіючись почути відлуння давно минулих боїв. Щоб цим способом попрощатися з минулим та певним вже кроком йти стежинами сучасності. Адже дитячими роками України є саме Русь – ця навколо Києва, Чернігова, Галича, волинського Володимира, Луцька, Холма, Перемишля, Дороги-

1. Гнаний вітром історії пливе туман часу. В його хвилях пересуваються образи минулих тисячоліть, століть, років і днів. Образи давнього життя – людей, сіл, міст, князівств. Образи боїв і побойовищ, життя і смерті. Смерті.
2. З глибини темного, склуженого туману часу виринає образ повний жаху й крові. Серед нічної темноти, чорної як крила воронів, які кружляють над

цим місцем, упав у смертнім бої останній з воїнів. Зламався його меч, розлетівся порубаний ворожим залізом щит, розщепився – як і серце – шолом.

3. Останній із захисників упав на землю замінену у попіл та заслону тисячами таких як він. Вогонь, виблискуючи на поламаних мечях та шоломах, поїдав їхню спадщину нащадкам...

4. На землю упав дощ. То вже не дощ був, не сльози, але вогняний жар, страшний як доля цих, яких залишили сини, брати й батьки – щоб тут лягти... Жар, який випалював криваві рани, спалював все, що минуло.

5. Гнаний вітром історії прийшов і наш вік. Під ударом часу розсипались в порох кості руських воїнів, їхня зброя, заглухла пам'ять про них. І лише дуб тисячолітній, що виріс із їхніх тіл, з гарячих сердець – шумом листя, скрипінням гілляк нагадує вік давній, минулий, не вернений – бо немає його повернути кому, бо всі пам'ять втратили.

6. Але ж не все так було. Був же інший час...

* * *

7. Кургани – храми святої історії, яку наші творили діди, кров'ю освятивши їхню землю. Церкви то, в хорах яких історії вітер злісно співає – бряжчанням заліза, конуючих криком, плачем матерів, жінок і дітей. На кам'яному престолі України-Русі герої наші сплять серед віків темряви, у сіянні вогню вічного, полум'я якого кров'ю горить. В даліні голоси вовчі, спільно із вітром, у храмі минулого – тишу смерті прорвавши заупокійну служать...

* * *

8. Перемогла наука Христова і звалили у стихію Почайни Перуновий ідол дерев'яний. Він плив покроплений сльозами йому ще вірних на безодні Дніпрі, богам колишнім так приязні...

9. А за Володимировим наказом народ ішов, щоб охреститись. Перейшло старе у нове. Розкинув хрест свої рамена, щоб об'єднати ними всю нашу землю у державу. Тисяча років минула – стоять і нині хрести руські на Підляшші...

* * *

10. Підляшшя, зелене Підляшшя... Розкинулося Ти широким простором на окраїні Руської землі. Тисячу років за Тебе билися, поміж себе роздирали, рвали шмати спливаючі кров'ю. Не остала в Тобі навіть ціла душа, бо люди впали так низько, що не сягають навіть підстави Святого Хреста Твого, вирізаного із дерев вирослих в лісах, у яких наші прадіди

славили давніх богів. Лише остало те саме сонце? Але й воно поростає мохом на порохнявіючих перехресниціях... Хрести порохнявіють... А ми? Під градом чужих слів, які дехто видає святими – чи загинати нам, чи жити по-своєму все ж таки? Підляшшя – ти живи!

* * *

11. Буревісні хмари та дим чорних туманів заснували простір руського життя... Пожар – море вогню, яке досягло білих сторінок записаних чорними буквами св. Кирила. Лизані драконячими язиками полум'я пергаментові площини, позначені людськими думками чорніють та звиваються в труби безголосі – бо безголосо вмирає душа, плачуть над долею своїм останнім мовчанням.

12. Як у далекі, незнайомі живим простори відлітає людська душа, так відлітають із карт книги слова. Падають у безодню безголоса, як дзвони з урізаними серцями, бо серцем слів є людина, котра їх відчитає, дасть голос думці. Остає мовчазний попіл... Над попелищем снується – здушуючий голос пам'яті – туман...

13. Віднаходимо цей попіл, з якого життя наше колись пішло і розгортаємо його, знаходимо чисті сторінки, які мусимо записати своїм майбутнім – лише бо воно дає минулому зміст і сенс...

* * *

14. Літописцем ти часів ясності і ночі, часів болю, сліз, хоч і слави. Людина ти стара, хоч не тілом, бо розум твій старий мудрістю многих літ Русі, які замінити масш в каміння букв.

15. Маєш перед собою гладь сторінки – білу, як снігове поле, якого не познав ні один слід. Вилити сюди мусиш всі давні події, щоб не забула про них пам'ять віків, вилити мудрість – життям довгим придбану. Сидиш в сонці сьогодення – душею і тілом заглиблений в минулому. Сидиш у світлі ясному – як ясне життя творив український народ – народ нащадків Кия, Хоріва й Щєка хорбрих синів, та їхніх сестер: дочок Либеді місячнолицї.

16. Але сонце, змучене довгим княжінням на небопросторі, золоту своє вже заміняє на кров, а там десь на землі краї, орда збирається у похід.

* * *

17. Вітчизно. Чим Ти, чим я... І я зараз написати хочу слова про Тебе. Я син Твій через батьків моїх від Тебе відведений, через інших від Тебе відведений, поклякаю перед Тобою і прошу Тебе – Мати моя, дай мені силу Твою, дай мені душу Твою, надихни розум мій Твоїм, щоб міг я вирватися з цього світу, в якому не з моєї волі я живу і повернутися до Тебе, там, де Ти ще є.

18. Русі – чим є Ти, чим при Тобі є я... Але із таких як я, з багатьох, з усіх таких як я – сила Твоя створюється, душа Твоя створюється, розум Твій створюється. Ми, які живемо Тобою і творимо Тебе, живемо у Твоїй землі й життям її наповнюємо, славимо Тебе і славимо себе, бо славити матері не можна не славивши її дітей.

19. Батьківщину – ми знаємо. Ти і ми це одне. Ти небом нашим, ми зорями Твоїми. Без Тебе ми загинемо – бо бути не собою то загинути. Загинемо – бо коли небо згине то й не буде місця для зірок.

20. Україно – які ж про Тебе слова знайти, щоб описати все, чим Ти серце проникаєш моє, якими словами віддячити Тобі за те, що сином бути я можу Твоїм?

* * *

21. По стромій горі котиться каміння – ломить все, що стає на його дорозі. Котиться каміння й несе гук в долини – заглушає голос пострілів у даліні. Котиться каміння – то надмогильні камені. Кують хрести на плитах, якими життя на все замкнуть. Котиться каміння – пробиває в долинах стежини у віки!

Більськ – Краків, 18.V. – 30.XI.1983 (7491) р.

Zwrot podatku z pracy, rodzinne – Niemcy, Holandia, Anglia, Irlandia, Dania, Austria, Norwegia.
Tel.: 71 385 20 18 lub 601 75 97 97.

На фото Ю. Гаврилюка: Пам'ятник легендарним засновникам Києва (с. 43) та пам'ятник Ярославові Осмомислові (44).

3 хроніки подій на Підляшші

Конкурс православної релігійної поезії

18 травня в Центрі православної культури в Білостоці відбувся декламаторський конкурс православної релігійної поезії. Брала в ньому участь учні білостоцьких шкіл, які представляли в більшості поезію польською та російською мовами. З українським віршем Ольги Качан виступила на конкурсі Олександра Плева, учениця Початкової школи № 43, яка вчиться української мови в міжшкільному пункті навчання при Початковій школі № 12 у Білостоці. За інтерпретацію українського вірша вона отримала вирізнєння.

Майстер-класи в Загороді

21 травня у Загороді в Козликах над Нарвою пройшла третя, остання зустріч у рамках першої частини проекту «Майстер-класи пісень Північного Підляшшя». Тим разом Марія Денисюк і Марія Яким'юк, старші співачки з поблизького села Кожина, вчили молодих людей підляських весільних пісень і приспівок.

Майстер-класи провело Товариство «Спадщина Підляшшя» в рамках програми Інституту музики і танцю «Школа майстрів традиції».

Форум науки в Білостоці

21-23 травня у Білостоці проходив VI Міжнародний форум «Дні науки і технології Польща – Схід». Його метою є розширення міжнародної співпраці в галузі охорони здоров'я, інформаційно-комунікаційних технологій, енергії, середовища, нових матеріалів і процесів та регіональної співпраці поміж країнами Євросоюзу та схід-

ними державами, передусім Білоруссю й Україною, особливо в рамках Східного партнерства. Це нагода ініціювати спільні проекти та бізнесові заходи.

Серед учасників цього річних «Днів науки» було понад 20 науковців із Києва і Львова, м.ін. з державної організації Львівський державний центр науки, інновацій та інформатизації, а також з громадської Агенції європейських інновацій.

«На Миколу»

22 травня, в день Перенесення мощів Святого Миколая з Мир Лікійських до міста Барі, у Загороді над вітряком неподалік від Козлик зорганізовано щорічний захід «На Миколу». У його

рамках із доповіддю «Культ святого Миколая» виступив диригент Веслав Тшпіс. Можна було також послухати релігійних творів до святого у виконанні автора лекції та жінок з Кожина – Марії Денисюк і Марії Яким'юк.

Під час заходу підсумовано першу частину проекту «Майстер-класи пісень Північного Підляшшя», який проходить у рамках програми Інституту музики і танцю «Школа майстрів традиції». З концертом підляських народних пісень виступили молоді учасники проекту, а також старші кожинські співачки, які під час трьох зустрічей у березні, квітні і травні вчили зацікавлену молодь із різних міст Польщі колишнього підляського репертуару. Марія Денисюк і Марія

Яким'юк є лауреатками II нагороди конкурсу Польського радіо «Фонограма джерел 2011» за диск із записом кожинських пісень. Спонсором платівки було м.ін. Товариство приятелів скансену в Козликах.

На заході показався також новий підляський ансамбль «Позитив» & «Підляський фольковий оркестр».

«Дні Більська»

25-28 травня проходили заходи XXXIII «Днів Більська». У його рамках **26 травня** відбувся VII Міжнародний фестиваль пісні «Підляська нота 2012». Узяли в ньому участь також українські виконавці: дует і тріо дівчат з «Ранку» та ансамбль «Позитив» & «Підляський фольковий оркестр». Український дует дістав на конкурсі «бронзову ноту», тріо – «срібну ноту», новий фольковий гурт також виспівав «срібну ноту», та додатково отримав спеціальну нагороду Польського телебачення – виїзд на концерт до Італії.

«Мультикультурний Люблин»

25-29 травня в Люблині проходив фестиваль «Мультикультурний Люблин». Протягом п'яти днів у різних місцях міста відбулося кілька десятків різного роду заходів. Це були концерти, виставки, екскурсії, дегустації страв, зустрічі з культурою національних, етнічних, релігійних меншин, у тому числі події пов'язані з українською православною традицією. Можна було м.ін. взяти участь в екскурсії православними місцями Люблина, яку вів історик д-р Григорій Купріянович, вибратися на вернісаж

виставки «Кольори православія. Польща», послухати концерту Молодіжного хору кафедрального собору св. Миколая в Білостоці, а також побувати на гала-концерті «Ноти народів», під час якого виступили м.ін. Український ансамбль пісні і танцю «Аркан» з Перемишля та група «Досхід сонця» зі Львова. Окрім того відбулися: під гаслом «Мультикультурна школа» – презентація Початкової школи в Мокрому та Української недільної школи в Люблині, презентація книжки «Акція руйнування православних церков на Холмщині і Південному Підляшші в 1938 р. – обставини, перебіг, наслідки» та під гаслом «Словом кризь культури» – зустріч з дитячою та молодіжною літературою меншин.

При організації заходу співпрацювало 14 різних установ, товариств, церков та релігійних спільнот, у тому числі Українське товариство, Православна парафія свт. Петра (Могили) та Кафедральна православна парафія Преображення Господнього в Люблині.

5-річчя Студії естрадної пісні

26 травня в Гайнівському будинку культури ювілей 5-річчя існування святкувала «Студія естрадної пісні ГБК» («Studio Piosenki Estradowej HDK»). Під час ювілейного концерту прозвучали польські, англійські, білоруські та українські пісні.

Ансамбль заснувала в 2007 р. Марта Гредель-Іванюк, яка є водночас ведучою колективу. Співають у ньому солісти, передусім дівчата віком 7-24 роки з Гайнівки та околичних сіл, м.ін. з Чижів. Окрім того в рамках Студії існують два вікові колективи: «Мале ГБК» («Małe HDK») та «Студія пісні ГБК» («Studio Piosenki HDK»).

Ансамбль є переможцем багатьох конкурсів у Польщі та за кордоном, м.ін. Міжнародного фестивалю молодих виконавців у Володимирі-Волинському та Конкурсу української пісні «З підляської криниці» в Більську. У минулому році його солістка Уліта Ваврешук здобула Гран-прі більського конкурсу, цього року головну нагороду «З підляської криниці» отримав цілий колектив – «Студія пісні ГБК».

Ансамбль записав дві платівки, у тому числі «Музика», яка поміщує білоруські та українські твори. Хоч українську естраду він виконує раптом два роки, то є зараз одним із цікавіших на Підляшші виконавців української сучасної пісні.

35-річчя «Калини» з Дашів

27 травня перед сільською світлицею в Дашах ювілей 35-річчя діяльності святкувала місцева фольклорна група «Калина». Ансамбль виконує українською говіркою свого села народний підляський репертуар, із яким виступав на багатьох заходах не тільки в регіоні, м.ін. на Фестивалі української культури в Сопоті та в 1999 р. на Фестивалі мистецтв українських етнічних земель та діаспори, який

проходив на найбільш престижній сцені Оперного театру ім. Т. Шевченка в Києві.

Ювілейний концерт провели бурмістр Кліщель, Міський осередок культури «Гладишка» в Кліщелях та Білоруське громадсько-культурне товариство.

«Зелені свята»

27 травня у Білостоцькому музею села пройшов щорічний народний фест «Зелені свята». Виступили під час нього м.ін. українські молодіжні фольклорні колективи «Гілочка» з Черемхи і «Слов'яночки» з Білостока.

Контакти поміж Підляшшям та Сумщиною

28-29 травня в Будах, Білосеж та Білостоці перебувала кільканадцятиособова делегація урядовців та підприємців із Сум – представників Сумської торгово-промислової палати. Це результат підписаного на початку 2012 р. договору про співпрацю поміж Білостоцькою та Сумською торгово-промисловими палатами. Ініціатором налагодження офіційних контактів був підляшук, який зараз проживає в Україні, Маріуш Ничипорук, один з засновників Сумського благодійного фонду «Українсько-Польський Дім».

Гості з України відвідали м.ін. Скансен Село-Буди і Торгово-промислову палату в Білостоці, де зустрічалися з білостоцькими підприємцями та представниками Маршалківського управління Підляського воєводства.

Це була вже друга поїздка делегації з Сум на Підляшшя. У планах – візит підляської делегації на Слобожанщині.

«Ноти дружби»

2-3 червня у Гайнівському будинку культури та Міському амфітеатрі в Гайнівці проходив Міжнародний конкурс дитячої і молодіжної пісні «Ноти дружби», організований від 14-ти років із участю дітей-інвалідів. Його метою є презентація вмінь і надбання молодих співаків, а також обмін ідеями та досвідом у праці з дітьми.

У конкурсі взяло участь 68 солістів та ансамблів із Польщі та Білорусії. Серед них знайшлися виконавці української пісні: колектив «Сонечко» з Садочка №9 «Лісова поляна» в Більську та солістки Студії естрадної пісні Гайнівського будинку культури. У категорії «вокальні ансамблі до 12 років» вирізнення отримали: дует дівчаток із білоруського садочка Наталька Никитюк та Ася Василюк за пісню «Мама», а також цілий ансамбль «Сонечко» за пісню «Виглядає сонечко». Це був дебют українських дошкільнят у Гайнівському конкурсі.

У категорії «солісти 0-III» вирізнення отримала Іза Карчевська з Чижів, учасниця Студії естрадної пісні, яка виконала пісню «Україночка».

Конкурс провів Гайнівський будинок культури.

«Ніч культури»

3 2 на 3 червня в Люблині відбувалися заходи «Ночі культури». Це частина проекту, що товаришує Чемпіона-

тові Європи з футболу 2012 – Європейський стадіон культури, якого ідеєю є презентація творчого культурно-громадського потенціалу Польщі та України.

Шоста едіція «Ночі культури» проходила під гаслом «Люблин – брама сходу». Ведучою її темою була співпраця та польсько-український діалог. У рамках заходу відбулося 270 різноманітних подій – презентацій активності культурних середовищ міста: вистав, концертів, хепенінгів, мультимедійних презентацій, різних форм ознайомлення з містом та його історією. Серед них знайшлося 50 заходів та показів із участю українських артистів, м.ін. театральних груп, хорів, фолькових ансамблів, виконавців класичної музики, джазу, регі, художників, письменників та поетів. Загалом у заході взяло участь 250 митців із України.

Під час щорічної «Ночі культури» знайшлися також підляські акценти. На сцені на люблінському Старому ринку виступили два північно-підляські колективи: фольклорна «Родина» з Дуб'яжина та «Позитив» & «Підляський фольковий оркестр». Заграла також «Хвиля» з Любліна, учасниками якої є м.ін. підляська молодь.

Бесідували в Любліні

3 червня у Любліні відбулася «Українська бесіда» – свято української православної громади цього міста з нагоди П'ятидесятниці та закінчення 2011/2012 навчального року в Українській недільній школі в Любліні. Почалася вона Святочною Божественною Літургією, після якої художню програму представили українські учні з міжшкільних та міжсадочкових груп Української недільної школи. У виконанні наймолодших, яких підготувала вчителька Олена Гайдамака,

можна було почути українські вірші та пісні. Старші представили виставу про митрополита Іларіона Огієнка, у 1940-их рр. архієпископа Холмського та Підляського, видатного вченого та перекладача. Цього року минає 130 років із дня його народження та 40 років – з дня смерті.

На закінчення врочистостей українські учні отримали свідоцтва та нагороди.

Під час заходу можна було ще подивитися театральну виставу «Цвіт папороті» за мотивами драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» у виконанні українських учениць Економічних шкіл ім. Фетерів у Любліні та учениць Української недільної школи. Відбувся також концерт українських пісень, на якому виступили підляські колективи: тріо «Позитив» & «Підляський фольковий оркестр», «Родина» з Дуб'яжина та фольковий гурт українських студентів Любліна «Хвиля».

«Українську бесіду» провели Українське товариство, Православна парафія свт. Петра (Могили) в Любліні та Братство православної молоді Люблинсько-Холмської єпархії.

Зустріч у Витові

3 червня у світлиці у Витові в гм. Дубичі-Церковні відбулася друга зустріч мешканців села присвячена підготовці книжки «Витово у старих фотографіях». Ініціаторкою видання є вчителька родом із Витова Іоанна Сапіжинська, автором проекту – Товариство спадщина Підляшшя.

Записували диски з українськими піснями

4-6 і 11-13 червня у Студії «Фанфара» в Любліні платівки з українськими піснями записували північнопідляські колективи: «Родина» з

Дуб'яжина, «Позитив» & «Підляський фольковий оркестр» з Більська та «Гойраки» з Ботьок. Запис пройшов у рамках проекту «Підляські кобзаріки», що його реалізує Союз українців Підляшшя.

Почесне консульство в Перемишлі

6 червня відбулися врочистості пов'язані з відкриттям Почесного консульства України в Перемишлі. Новопризначеним Почесним консулом став Олександр Бачик, відомий у Підкарпатському воєводстві бізнесмен, директор великого підприємства «Пйотрусь пан», та водночас громадський діяч, який активно співпрацює з Об'єднанням українців у Польщі.

У церемонії взяли участь Міністри закордонних справ України та Польщі Костянтин Грищенко і Радослав Сікорський. К. Грищенко наголосив, що відкрите у Перемишлі дев'яте Почесне консульство України стане важливим осередком подальшої розбудови взаємовигідного стратегічного співробітництва між Україною та Польщею, слугуватиме розвитку українсько-польських міжлюдських відносин, ширшій інтеграції українського суспільства до спільного європейського простору.

Серед заходів, які були приурочені до відкриття Почесного консульства, знайшлися: зустріч міністра Грищенка з представниками української громади в Народному домі Перемишля та покладання квітів до могил воїнів Української Народної Республіки на меморіальному кладовищі в Пікуличах. Український та польський міністри закордонних справ підписали міжурядову угоду про скасування оплати за видачу національних польських віз для громадян України.

З боку підляського середовища в урочистостях взяла участь делегація з Підляшшя на чолі з д-р Андрієм Артемом, головою Союзу українців Підляшшя.

Євро 2012

8 червня – 1 липня в Україні та Польщі проходив Чемпіонат Європи з футболу 2012 року. Це перший подібний турнір, проведений у країнах Східної Європи.

Відкриття чемпіонату відбулося 8 червня на Національному стадіоні у Варшаві, де в першому матчі зіграли збірні Польщі та Греції. Усі матчі проходили на восьми стадіонах: чотирьох у Польщі та чотирьох в Україні. Фінальний матч відбувся на Національному спортивному комплексі «Олімпійський» у Києві.

У турнірі взяло участь 16 збірних команд країн Європи. Польща та Україна кваліфікувалися до фінальної частини чемпіонату автоматично на правах господарів турніру. На жаль, ні Польща, ні Україна не пройшли до чвертьфіналу.

У своєму першому в історії матчі на чемпіонаті збірна України перемогла збірну Швеції з рахунком 2:1, у другому – поступилася Франції з рахунком 0:2, у третьому, з Англією, прогнала 0:1 через суддівські рішення – українці забили гол, якого помилково не зарахували.

Урочистості в Холмі

10 червня в церкві св. Іоана Богослова в Холмі відзначено День мучеників землі Холмської і Підляської. У врочистостях взяли участь архієпископ Люблинський і Холмський Амель, Горлицький єпископ Паїсій та Берестейський і Кобринський єпископ Іоанн. Присутні були також паломники з Братства православної

молоді, колишні жителі Холмщини, які зараз проживають в Україні, прихожани надбужанських місцевостей та численне духовенство.

Цьогорічні врочистості були поєднані з відзначенням 65-их роковин операції «Вісла». Про значення акції для українського православного населення регіону говорили м.ін. архієпископ Авель та єпископ Іоанн.

Вивчали малинницький репертуар

15-16 червня в Баранувцях, що коло Малинник, почалася реалізація другої частини проекту «Майстер-класи пісень Північного Підляшшя». Тим разом їх учасники – молоді дівчата з цілої Польщі – вчилися підляських пісень од учасниць місцевого колективу «Малинки»: Валентини Троц і Віри Ничипорук, обдарованої лідерки групи, лауреатки III місця минулорічного Загальнопольського фестивалю капел та народних співаків у Казимежі над Віслою. Перша з двох зустрічей була присвячена вивченню ліричних і весільних пісень.

Майстер-класи провело Товариство спадщина Підляшшя в рамках програми Інституту музики і танцю «Школа майстрів традиції».

Урочистості в Райську

16 червня жителі Райська вшанували пам'ять жертв пацифікації села німецькими окупантами, що відбулось 70 років тому. За акцію, яку неподалік від села провели радянські партизани, 16 червня 1942 р. німці розстріляли 149 мешканців села, інших вивезли на примусові роботи або виселили, та ціле село спалили.

Урочистості почала Божественна Літургія в церкві апостолів Петра і Павла в Райську, яка перенесена сюди з очищеного від українців у 1947 р. Потужина, що на Холмщині. Очолив їх митрополит Варшавський і всієї Польщі Сава.

Вшанувати жертви німецького окупанта прибули на лише жителі села – нащадки замордованих, але також представники Посольства Німеччини в Польщі та німецької Євангельської церкви. Урочистості завершило покладення квітів до пам'ятного хреста на місці розстрілу.

Путівник Вурлєнської землі

17 червня у Вуорлі перед місцевою синагогою відбувалися супровідні заходи V Фестивалю єврейської культури «Захор – колір і звук», більшого проекту проведеного в Білостоці Центром громадянської освіти Польща-Із-

раїль. У його рамках заплановано альбом «Вуорля – барви батьківщини», ініціатором і видавцем якого є Рільничий гурток у Вуорлі. Поміщує він статті 10-тих авторів, які присвячені географії, історії, культурі та мові вурлєнської землі, а також численні фотографії з терену гміни. З українськими піснями виступили на заході «Позитив» & «Підляський фольковий оркестр» з Більська. Їх концерт пройшов у рамках проекту Союзу українців Підляшшя «Мандрівний табір».

«Ярмарок на Яна»

24 червня на площі коло Миської ратуші в Білостоці, під гаслом «Купіть, пане, граблі...» відбувалися заходи ювілейного «Ярмарку на Яна». З українським ліричним репертуаром виступив під час нього Сергій Петри-

ченко з Ольштина, дослідник української ліричної традиції.

Кінець навчального року

29 червня закінчився 2011/2012 шкільний рік. Навчання української мови було в ньому зорганізоване в семи пунктах: Садочку № 9 «Лісова поляна» у Більську, Комплексі шкіл ім. А. Міцкевича в Більську, Комплексі шкіл у Черемсі, Громадській початковій школі ім. свв. Кирила і Методія у Білостоці та міжшкільному пункті навчання української мови при Початковій школі № 12 у Білостоці. Перший рік у більській школі існували три самостійні українські класи. Од вересня почнуть діяти чергові. Загалом рідної мови вчилася в минулому році понад 300 учнів.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Laureaci Wojewódzkiego Konkursu Recytatorskiego «Słowo Ukraińskie 2012»

Grand Prix: Artur Kulgawczuk

Przedszkola

I m-ce: Dominika Bober, Natalia Nikitiuk

II m-ce: Maria Artemiuk, Joanna Wasiluk

III m-ce: Nikolina Filimoniuk, Aleksandra Stepaniuk

Szkoła podstawowa

Klasy I – III

I m-ce: Julia Jermalowska

II m-ce: Gabriela Jakubowicz, Marcelina Naliwajko

III m-ce: Laura Koško, Piotr Misiejuk

Wyróżnienia: Juliusz Kuzyka, Laura Mkhitarian, Andżelika Nazaruk, Aleksandra Piekutin

Klasy IV-VI

I m-ce: Sara Andrzejuk

II m-ce: Natalia Momotko, Ewelina Sadowska

III m-ce: Natalia Chmur, Mikołaj Jakimiuk

Wyróżnienia: Dominika Błahuszewska, Magda Czykwin

Gimnazja

I m-ce: Andżelika Nikitiuk

II m-ce: Katarzyna Wasiluk

III m-ce: Maria Wiesielowska

Wyróżnienia: Agata Łaut, Elżbieta Suproniuk

